

BARBARA WILEJSZYS

BIBLIOTEKA AKADEMII DUCHOWNEJ
RZYMSKO-KATOLICKIEJ W WARSZAWIE
GENEZA I DZIEJE

Pamięci Ukochanej Matki

LUBLIN 1979

PRZEDMOWA

Temat pracy * wyłonił się na tle moich zainteresowań dziejami oraz losami książek i bibliotek znajdujących się pod zaborem rosyjskim w XIX—XX wieku.

Początkowo zamierzałam opisać działalność wydawniczą drukarni Akademii Wileńskiej. W tym celu zaczęłam gromadzić materiały, lecz napotkałam na poważne przeszkody o charakterze technicznym. Szukając potrzebnych mi materiałów znalazłam rękopisy katalogów Biblioteki Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej w Warszawie pochodzące z pierwszej połowy XIX wieku.

Zaciekały mnie jej dzieje przypominające w swym rozwoju genezę i działalność biblioteki, w której pracowałam od szeregu lat w Warszawie. Postanowiłam opracować historię tej biblioteki, która wydawała mi się bardzo bliska, pomimo przeszło stuletniej odległości czasu.

Napisanie tej pracy umożliwiła mi życzliwość wielu osób, którym pragnę podziękować za wszelkie rady, wskazówki, informacje i ułatwienie w korzystaniu ze zbiorów bibliotecznych i archiwalnych. Mam na myśli Bibliotekę Seminarium Metropolitalnego, Archiwum Główne Akt Dawnych i Bibliotekę Uniwersytecką w Warszawie.

Szczególne wyrazy wdzięczności winna jestem Profesorowi Dr Ksaweremu Świerkowskiemu, zmarłemu 13 maja 1979 roku, który kierował moją pracą nie szczędząc czasu i udzielając cennych wskazówek oraz słów zachęty do przezwyciężenia napotykaných trudności.

WSTĘP

Celem niniejszej pracy jest przedstawienie genezy i dziejów Biblioteki Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej w Warszawie. Na powyższy temat brak prac naukowych z wyjątkiem kilku artykułów lub krótkich wzmianek. Tylko wychowanek Akademii (ukończył studia w 1866 roku) ks. Adolf Pleszczyński¹ w swej pracy wydanej w 1907 roku, poświęconej dziejom tejże Akademii, podaje dość skąpe wiadomości², lecz jedyne spośród piszących o tej uczelni, o bibliotekarzach i opracowaniu księgozbioru. Jednak o ostatecznych losach biblioteki po zniesieniu Akademii w 1867 roku pisał bardzo ogólnikowo.

---

* Rozprawa doktorska wykonana w roku 1967 w Katedrze Bibliotekoznawstwa Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Warszawskiego pod kierunkiem doc. dra Ksawerego Świerkowskiego.

¹ A. Pleszczyński: *Dzieje Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej Warszawskiej*, Warszawa 1907, s. 253, LV; L. Janowski: *Ks. A. Pleszczyński, Dzieje Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej w Warszawie*, „Kwart. hist.”, 1908, s. 699; P. Būčys: *Dzieje Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej Warszawskiej... przez ks. A. Pleszczyńskiego*, „Draugija, Literatūros, mokslo ir politikos menesinis laikraštis”, 1907, z. 3, s. 292—293.

² A. Pleszczyński, jw. s. 160—162.

Natomiast kilku innych autorów pisało wyłącznie o końcowym etapie biblioteki. Prace te przedstawiają dwa różne poglądy. Pierwsza grupa autorów (Franciszek Radziszewski³, V.S. Ikonnikow⁴, ks. Władysław Kwiatkowski⁵, ks. Witold Malej⁶) utrzymuje, że księgozbiór po zniesieniu Akademii Duchownej Warszawskiej został przekazany Akademii Duchowej Rzymsko-Katolickiej w Petersburgu, lecz nie podaje należytego uzasadnienia źródłowego.

Pierwszym, który pisał na powyższy temat, był Franciszek Radziszewski. W krótkiej wzmiance z 1875 roku określił ogólną liczbę książek na około 15 000 woluminów. Prawdopodobnie opierał się na sprawozdaniu rektorskim z 1862 roku⁷. Był to okres rozpoczętej korespondencji między General-Gubernatorem Warszawskim i Ministerstwem Spraw Wewnętrznych w Petersburgu. Sprawa przewiezienia księgozbioru była gorąco dyskutowana i aktualna w roku ukazania się pracy Radziszewskiego. Korespondencja ta została zakończona w 1878 roku, więc w trzy lata po wydaniu książki. Wiadomość swoją o przewiezieniu księgozbioru akademickiego do Petersburga mógł opierać jedynie na przypuszczeniach, jak również mógł ogłosić ją ze względów politycznych. Notatka w sprawie księgozbioru akademickiego powstała w czasie, kiedy biblioteka była zapieczętowana i dopiero po roku udała się tam wydelegowana komisja, która miała sprawdzić pieczęcie i stan zamkniętego księgozbioru.

V.S. Ikonnikow' w rozdziale poświęconym bibliotekom uniwersyteckim opisuje, jakie księgozbiory weszły w skład Biblioteki Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej w Petersburgu. Oprócz innych wiadomości powtarza za Radziszewskim, że księgozbiór Akademii Duchownej Warszawskiej w ilości 15 000 tomów w 1868 roku został włączony do Biblioteki Akademii w Petersburgu⁸.

Ks. W. Kwiatkowski i ks. W. Malej w swoich artykułach powtarzają wiadomość podaną przez Radziszewskiego, lecz dodają nowy szczegół, a mianowicie, że tylko część tego księgozbioru została wywieziona, a resztę przyłączono do Biblioteki Seminarium Św. Jana w Warszawie.

Druga grupa autorów zajęła wręcz odmienne stanowisko. W 40 lat po Radziszewskim inny pogląd przedstawił w swym artykule D. Pines⁹ w 1919 roku. Na podstawie materiałów archiwalnych oraz sprawozdania bibliotekarza Akademii Duchownej w Petersburgu ks. M. Godlewskiego¹⁰ twierdził, że księgozbiór pozostał w Warszawie.

³ F. Radziszewski: *Wiadomość historyczno-statystyczna o znakomitszych bibliotekach i archiwach publicznych i prywatnych, tak niegdyś byłych, jako obecnie istniejących w krajach dawną Polskę składających...*, Kraków 1875, s. 100.

⁴ V.S. Ikonnikow': *Opuť russkoj istoriografii*, 1/2, Kiew' 1892, s. 953.

⁵ W. Kwiatkowski: *Biblioteka Archidiecezjalna przy Seminarium Św. Jana w Warszawie*, Warszawa 1938, s. 16.

⁶ W. Malej: *Biblioteka Archidiecezjalna w Warszawie*, „Arch. Bibl. Muz.”, t. 2: 1961, z. 2, s. 294—297.

⁷ „Pam. rel.-moral.”, ser. 2, t. 10: 1862, s. 198.

⁸ V.S. Ikonnikow', jw. s. 953.

⁹ D. Pines: *Istorija Biblioteki Rymko-Katoliczeskoj Duchownoj Akademii w Petersburgu*. „Bibliotecznoje Obozrenie”, t. 1: 1919, s. 101—115.

¹⁰ M. Godlewski. *Biblioteka Rzymko-Katolickiej Akademii Duchownej w Petrogradzie*, w: Pol. kal. pietrogradzki, 1916, s. 67—73.

Na podstawie tego artykułu ks. B. Ussas polemizuje z ks. W. Malejem podtrzymując tezę Pinesa. Do tej samej grupy autorów należy E. Chwalewik¹¹, który także zaznacza, że księgozbiór Akademii Warszawskiej nie był wywieziony.

Dzieje Biblioteki Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej w Warszawie swym początkiem sięgają 1816 roku, kiedy we wrześniu utworzona została Wyższa Szkoła Teologiczna u Księży Misjonarzy w Warszawie¹². O powstaniu Wydziału Teologicznego, który później przeniesiono do Seminarium Głównego, a następnie przekształcono w Akademię Duchowną Rzymsko-Katolicką, dużo źródłowych wiadomości podają J. Bieliński¹³, J. Kucharzewski¹⁴ oraz kilku innych autorów¹⁵. O księgozbiórze teologicznym w Bibliotece Uniwersyteckiej cenne szczegóły są u J. Lelewela¹⁶ i M. Łodyńskiego¹⁷.

O Bibliotece Seminarium Głównego w ogóle nie ma prac z wyjątkiem krótkiej wzmianki u M. Łodyńskiego¹⁸, która dotyczy przekazania dubletów dzieł teologicznych Biblioteki Publicznej przy Uniwersytecie Warszawskim dla tegoż Seminarium.

Taki stan rzeczy — fragmentaryczność wiedzy o bibliotece zachęcił autorkę do podjęcia pracy na temat genezy i dziejów tej biblioteki.

Chcąc odtworzyć całokształt dziejów biblioteki, należało sięgnąć do materiałów źródłowych pozostałych w archiwach.

Biblioteka Seminarium Głównego otrzymała dublety z Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie w 1826 roku. Protokół przekazania oraz wykaz dubletów zachował się w Bibliotece Uniwersyteckiej¹⁹.

Zachowana tamże korespondencja między Komisją Rządową Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego a dyrektorem Biblioteki Rządowej w kwietniu 1835 roku wyświetliła projekt Rektora Seminarium Głównego w sprawie założenia centralnej biblioteki teologicznej²⁰.

O wielkości środków przyznawanych na zakup książek, o polityce zakupu i innych sposobach powiększania zbiorów bibliotecznych, o urzędzeniu lokalu, wielkości biblioteki, układzie księgozbioru i biblioteka-

¹¹ E. Chwalewik: *Zbiory polskie*, wyd. 2, t. 2, Warszawa 1927, s. 315—316.

¹² S. Chodyński: *Seminaria duchowne w Polsce*, w: *Encyklopedia kościelna*, t. 25, Warszawa 1902, s. 81.

¹³ J. Bieliński: *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816—1831)*, t. 1, Warszawa 1907, t. 2, W. 1912.

¹⁴ J. Kucharzewski: *Epoka Paskiewiczowska, Losy oświaty*, Warszawa 1914, s. 635.

¹⁵ W. Kwiatkowski: *Początki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu w Warszawie (1816—1826)*, „Wiad. archidiec. warsz.”, 1948, s. 197—209; A. Petram: *O staraniach biskupa Choromańskiego o utworzenie Wydziału Teologicznego przy Uniwersytecie Warszawskim i Królestwie Polskim*, „Prawo kanon.”, 1962, z. 5, s. 83—90.

¹⁶ J. Lelewel: *Bibliograficznych ksiąg dwoje*, t. 2, Wilno 1826.

¹⁷ M. Łodyński: *Materiały do dziejów państwowej polityki bibliotecznej w Królestwie Warszawskim i Królestwie Polskim (1807—1831)*, Wrocław 1958.

¹⁸ M. Łodyński, *iw.* s. 147.

¹⁹ Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego (skrót BUW), Rękopisy: Akta Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dotyczące się Biblioteki Publicznej, ogólne, ONW-7A, vol. IV, s. 186—228.

²⁰ BUW, Rkp.: Akta Komisji Rządowej Wyznań Rel. i Oświec. Publ. dotyczące się Bibl. Publ., og. ONW-7A, vol. VIII, s. 119, 135—141, 143.

rzach należało szukać w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, w Aktach Wydziału Wyznań Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego²¹.

Na podstawie tych materiałów można było opisać powstanie Seminarium Głównego, stosunek Seminarium Głównego do Wydziału Teologicznego, program nauki, zakup książek, działalność bibliotekarzy, warunki lokalowe, wpływ Powstania Listopadowego na uczelnię, a także okres końcowy działalności Seminarium Głównego.

Dalsze dzieje Biblioteki Seminarium Głównego przejętej przez Akademię Rzymsko-Katolicką dało się odtworzyć na podstawie zachowanych w archiwum Biblioteki Seminarium Metropolitalnego w Warszawie katalogów bibliotecznych. Katalogi te jednocześnie były inwentarzami bibliotecznymi²².

Tam zachował się również wykaz zakupu, rękopis pod tytułem „Stan Biblioteki na rok 1837—1847”²³.

Rękopis „Spis Dzieł Elementarnych” umożliwił ustalić działy, według których księgozbiór Biblioteki Akademii Duchownej był uporządkowany²⁴.

Poza tym istnieje „Księga Rewersów na wypożyczone dzieła z Biblioteki Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej w Warszawie”; zawiera 351 stron i pochodzi z lat 1837—1867²⁵.

Materiały powyższe umożliwiły odtworzenie wewnętrznego urządzenia biblioteki akademickiej, pozwoliły ustalić rodzaj zakupu oraz sposób udostępniania zbiorów bibliotecznych.

Brakujące wiadomości należało wyszukać w sprawozdaniach rektorskich drukowanych w prasie²⁶.

Dalsze losy biblioteki po zniesieniu Akademii przez Rząd Rosyjski w 1867 roku naświetliły akta zachowane w Archiwum w Leningradzie²⁷. Akta te stanowią korespondencję urzędową między Departamentem Wyznań Obcych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z Warszawskim Generał Gubernatorem, z Namiestnikiem w Królestwie Polskim, z Biblioteką Uniwersytecką w Warszawie oraz arcybiskupem mohylewskim Antonim Fiałkowskim w okresie od 30 marca 1870 roku do 25 sierpnia 1878 roku²⁸.

Wszystkie wyżej wymienione źródła archiwalne były dotychczas nie wykorzystane.

²¹ Archiwum Główne Akt Dawnych (skrót AGAD), Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, sygn. 83—89: Akta Komisji Rządowej Wyznań Rel. i Oświec. Publ. dotyczące się Seminarium Gł. w Warszawie od dn. 21.XII.1819 do dn. 1.VII.1837.

²² Biblioteka Seminarium Metropolitalnego w Warszawie (skrót BSMW), Rkp., sygn. F.6.2, t. 1—2, F.6.3, F.6.4, F.6.5, F.6.7, F.6.8.— Wymienione rękopisy zostały w roku 1968 przeniesione do Archiwum Archidiecezjalnego Warszawskiego (w katedrze św. Jana).

²³ BSMW, Rkp., sygn. F.6.14.

²⁴ BSMW, Rkp., sygn. F.6.6.

²⁵ BSMW, Rkp., sygn. F.6.9.

²⁶ „Pamiętnik religijno-moralny”, 1841—1862.

²⁷ Centralnyj Gosudarstwennyj Istoriceskij Archiw w g. Leningrade, Fond 821, N° departamenta 24, Delo Biblioteka bywszej Warszawskoj Akademii, Departament Duchownych Del, naczaos 19.XII.1872, konczeno 20.IX.1877 g., s. 105.

²⁸ BSMW, Rkp., sygn. G.1.25, G.1.26, G.1.27, G.1.32.

Oprócz dokumentów istnieją jeszcze inne, a mianowicie, korespondencja w sprawie zniesienia Warszawskiej Rzymsko-Katolickiej Akademii Duchownej, 10 tomów akt dotyczących urządzenia tejże Akademii, korespondencja zawierająca wiadomości i informacje o osobach należących do składu byłej Akademii oraz korespondencja dotycząca podziału majątku. Dokumenty te jednak są niedostępne. Dnia 19 stycznia 1872 roku zostały przekazane Ministerstwu Spraw Wewnętrznych w Petersburgu i prawdopodobnie znajdują się w Archiwum Leningradzkim²⁹.

Praca moja składa się z 3 głównych części, które omawiają poszczególne etapy dziejów biblioteki. W części pierwszej przedstawiony jest początkowy okres powstania i rozwoju Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego od 1816 roku oraz księgozbiór teologiczny mieszczący się w Seminarium Św. Krzyża i w Bibliotece Publicznej przy Uniwersytecie. Księgozbiór teologiczny Biblioteki Publicznej powstał przeważnie z bibliotek zlikwidowanych klasztorów. Dublety dzieł teologicznych Biblioteki Publicznej stały się załącznikiem dla Biblioteki Akademii Duchownej a księgozbiór misjonarski znacznie powiększył bibliotekę przy końcu jej istnienia.

Druga część pracy opisuje dalsze dzieje Wydziału Teologicznego przeniesionego do Seminarium Głównego w 1826 roku, powstanie biblioteki, rozwój tej biblioteki, rodzaj zakupów, lokal, urządzenie biblioteki, księgozbiór. W tym drugim okresie dziejów biblioteki wybuchło Powstanie Listopadowe. Przy końcu istnienia Seminarium Głównego w 1834 roku Rektor Seminarium wystąpił do Rządu z wnioskiem, który planował utworzenie centralnej biblioteki teologicznej. W 1836 roku na miejscu Seminarium Głównego założono Akademię Duchowną Rzymsko-Katolicką w Warszawie.

Trzecia część pracy obejmuje powstanie i działalność Akademii Duchownej od 1836 roku. Biblioteka Seminarium Głównego została przekazana Akademii i rozpoczął się zupełnie odmienny okres dla biblioteki. Obecnie biblioteka już miała przewidziany etat dla bibliotekarza, była odpowiednio urządzona, pomyślano także o lokalu. Z pomieszczeń franciszkańskich przeniesiono Akademię na Krakowskie Przedmieście, do gmachu pokarmelickiego w 1865 roku. Biblioteka działalność swoją zakończyła razem ze zniesieniem uczelni w 1867 roku.

Po tej dacie Akademia przestała istnieć, urzędowo była przeniesiona do Akademii Rzymsko-Katolickiej w Petersburgu, ale biblioteka jeszcze długie lata pozostała „biblioteką akademicką”. Od 1870 roku do 1878 trwała korespondencja między władzami rządowymi w sprawie przewiezienia biblioteki do Petersburga. W końcu doszło do porozumienia (a do tego przyczyniły się względy polityczne) i biblioteka pozostała w Warszawie. Właściwie dzieje Biblioteki Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej w Warszawie kończą się w 1887 roku, kiedy opuścił ją ostatni jej długoletni bibliotekarz ks. Władysław Knapiński, a księgozbiór został wcielony do Biblioteki Seminarium Św. Jana.

---

²⁹ Centralnyj Gosudarstwennyj Istoriceskuj Archiw w g. Leningrade, Fond #21, N° departamenta 24, Deło Biblioteka b. Warszawskoj Akademii, nr 3622.

I. WYDZIAŁ TEOLOGICZNY UNIWERSYTETU WARSZAWSKIEGO

1. POWSTANIE WYDZIAŁU TEOLOGICZNEGO

Postanowienia Kongresu Wiedeńskiego w 1815 roku w sprawie polskiej dotyczyły utworzenia Królestwa Polskiego, co spowodowało zmianę granic etnicznych. Zasady konstytucji opracowane przez Adama Jerzego Czartoryskiego zostały podpisane przez Aleksandra I jeszcze przed zakończeniem kongresu. Zgodnie z nową konstytucją Królestwo Polskie zostało połączone z Cesarstwem Rosyjskim. Konstytucja zapewniała Polsce osobny rząd, niezależne sądownictwo i wojsko, a również głosiła tolerancję religijną¹.

W czasach przedrozbiorowych młodzież polska miała możliwość zdobywania wyższego wykształcenia w granicach państwa. Duchowieństwo katolickie studiowało na wydziałach teologicznych w Akademii Krakowskiej, Zamojskiej i Wileńskiej. Po pierwszym rozbiore Polski akademia w Zamościu przestała istnieć². Kiedy zostało utworzone Królestwo Kongresowe i ustawy graniczne utrudniały wyjazd na studia do Krakowa i Lwowa³, pozostało tylko założyć wyższą uczelnię z wydziałem teologicznym w stolicy.

Biskupi polscy potrzebując kapłanów z wyższym wykształceniem do prac duszpasterskich, zaczęli myśleć o założeniu wyższego zakładu naukowego w Królestwie. Zamiaty te popierały władze rządowe. Nie mając w Warszawie odpowiedniego gmachu i profesorów, zwrócili się biskupi do Księży Misjonarzy przy kościele św. Krzyża w Warszawie. Przełożony domu ks. Jakub Basiński, za zgodą wizytatora ks. Józefa Jakubowskiego, przeznaczył na audytorium jedną z obszerniejszych sal i przydzielił pomieszczenia mieszkalne dla alumnów. Misjonarze także dali ze swego grona dwóch profesorów, którzy przygotowując wykłady korzystali z biblioteki zgromadzenia⁴. Biblioteka ta, zwolna zbierana i zasilana darami, składała się z około 30 000 tomów dzieł o treści przeważnie teologicznej⁵.

Urządzenie tej wyższej szkoły teologicznej nastąpiło we wrześniu 1816 roku, a więc przed dekretem cesarza Aleksandra I, danym w Petersburgu dnia 19 listopada tegoż roku na utworzenie Uniwersytetu Warszawskiego. Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego przyznała na prośbę biskupów po 800 złp. stypendium rocznego na alumna i prawo posyłania na jej koszt po dwóch alumnów z każdej diecezji. Dzięki temu już w lutym 1817 roku rozpoczęto wykłady⁶. Wkrótce po otwarciu uniwersytetu, który od stycznia 1817 roku zaczął funkcjonować jako Szkoła Główna pięciowydziałowa, Wyższą Szkołę Teologiczną

¹ *Historia Polski*, red. S. Kieniewicz, W. Kula, t. 2, Warszawa 1958, s. 198—199.

² W. Kwiatkowski: *Początki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu w Warszawie (1816—1826)*, s. 198.

³ *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego*, praca zbior. pod red. K. Lepszego, t. 2, cz. 1, Kraków 1964, s. 63.

⁴ S. Chodyński: *Seminaria duchowne w Polsce*, s. 81.

⁵ *Roczne sprawozdanie o stanie Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej w Warszawie, odczytane na akcie uroczystym zamknięcia roku nauk 1865/66 przez rektora tejże akademii*, „Prz. katol.”, 1866, s. 482—484.

⁶ S. Chodyński, jw. s. 81.

zamieniono na fakultet teologiczny pozostawiając go początkowo nadal u Misjonarzy⁷.

Studia na Wydziale Teologicznym miały trwać trzy lata. Wszyscy chętni „z osób dojrzałych” mogli korzystać z wykładów mając wolny wstęp na sale wykładowe. Gdyby kto ze słuchaczy miał ochotę składać egzaminy i otrzymać „stopnie akademickie”, powinien był zapisać się „w rejestr stałych słuchaczy”, a następnie zgłosić się przed rozpoczęciem wykładów do dziekana wydziału, którego obowiązki pełnił wówczas ks. W.A. Szweykowski⁸.

We wtorek 11 lutego 1817 roku Rada Ogólna Uniwersytetu Królewsko-Warszawskiego podała do wiadomości publicznej, że zgodnie z ogłoszonym w prasie dnia 4 lutego programem, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Królewsko-Warszawskiego rozpoczął wykłady 10 lutego tegoż roku. Wykłady odbyły się nie w domu Księży Misjonarzy, jak początkowo było przewidziane w programie, lecz w salach Pałacu Kazimierzowskiego, „w którym i nadal wraz z innymi wydziałami Uniwersytetu będzie odbywał publiczne lekcje swoje”⁹.

Na VII posiedzeniu Rady Ogólnej dnia 15 lutego 1817 roku zastępca dziekana Wydziału Teologicznego oświadczył Radzie, iż po otwarciu wydziału nadal brak słuchaczy. Jedną z przyczyn tego niepowodzenia widział w tym, że nie zaproszono władz diecezjalnych na otwarcie wydziału, jak również przełożeni seminariów zakonnych obawiali się, aby zakonnicy uczęszczając na wykłady uniwersyteckie nie wyłamywali się spod zwierzchności zakonnej. Prezes Rady oświadczył, że sprawa ta z czasem miała być załatwiona¹⁰.

Rząd Królestwa Polskiego przychylając się do uchwał Soboru Trydenckiego (Sessio XXV de Reformatione), który przewidywał konieczność zatwierdzenia wydziałów teologicznych przez papieża, starał się o pozyskanie takiego zatwierdzenia. Przy końcu 1818 roku, to jest po dwuletnim prawie istnieniu Wydziału Teologicznego, nadeszło do Warszawy brewe papieskie, zatwierdzające Wydział Teologiczny¹¹.

Przedmioty wykładane na Wydziale Teologicznym były następujące:

1. Język hebrajski, jako przygotowanie do wykładu Pisma Świętego, w środy i soboty od godziny 8 do 9 miał wykładać A. Chmielewski.

2. Pismo Święte — we wtorki, czwartki i soboty od godziny 9 do 10, przez księdza P. Rzymskiego.

3. Teologia dogmatyczna i polemiczna w poniedziałki i czwartki w jednym tygodniu, a w drugim — w poniedziałki, czwartki i piątki od godziny 8 do 9 — ksiądz M. Szymanowicz.

4. Historia kościelna i propedeutyka w poniedziałki, wtorki, środy, piątki i soboty od godziny 10 do 11 — ksiądz J. Szarkiewicz.

5. Teologia moralna i encyklopedia nauk teologicznych w poniedziałki i czwartki jednego, a w poniedziałki, czwartki i piątki drugiego tygodnia od godziny 11 do 12 — ksiądz K. Dembek.

⁷ J. Bieliński: *Królewski Uniwersytet Warszawski*, t. 1, s. 14.

⁸ „Gaz. warsz.”, ad nr 10 Dodatek 4 lutego 1817 r. s. 213.

⁹ „Gaz. warsz.”, ad nr 12 Dodatek 11 lutego 1817 r. s. 271.

¹⁰ R. Gerber: *Księga protokółów Rady Ogólnej Uniwersytetu Warszawskiego 1817—1819*, Warszawa 1958, s. 29—30.

¹¹ S. Chodyński, jw. s. 82.

6. Wymowa kaznodziejska i teologia pastoralna tymczasowo miała być wykładana tylko we wtorki i soboty od godziny 11 do 12 przez księdza W. Szweykowskiego¹².

2. KSIĘGOZBIÓR TEOLOGICZNY

Nowo powstały Wydział Teologiczny przy uniwersytecie nadal korzystał z księgozbioru misjonarskiego, jak również z biblioteki uniwersyteckiej.

Podczas posiedzenia Rady Ogólnej dnia 26 lipca 1817 roku dziekan Wydziału Teologicznego podał spis potrzebnych książek dla tego wydziału, których brak było w bibliotece uniwersyteckiej, jak również i w bibliotece misjonarskiej. Prosił o szybkie sprowadzenie potrzebnych dzieł. Spis został przekazany do załatwienia Komisji Rządowej WR i OP¹³. Wykładowca języka hebrajskiego i greckiego A. Chmielowski przesłał na posiedzenie Rady Ogólnej dnia 22 listopada 1817 roku podanie w sprawie podwyżki pensji. Prośbę swoją motywował tym, że potrzebne mu były książki do wykładów, które chciał zakupić za własne pieniądze. Rada Ogólna oświadczyła, że pensji mu nie zwiększy; co do książek polecono mu podać spis potrzebnych dzieł, które miały być zakupione z funduszu na to przeznaczonego¹⁴.

Dnia 24 marca 1818 roku biblioteka uniwersytecka, mieszcząca się w Pałacu Kazimierzowskim, została przemianowana na Bibliotekę Publiczną przy Uniwersytecie Warszawskim. Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego poleciła, ażeby profesorowie uniwersytetu podawali co pół roku spisy potrzebnych im do wydziałów książek. Zakupy tych dzieł miała zatwierdzać Rada Uniwersytecka¹⁵.

Według sprawozdania z roku 1819 Biblioteka Publiczna posiadała ponad 100 000 wol. Księgozbiór zwiększały zakupy, dary oraz księgozbiory supremowanych klasztorów¹⁶. Trzecią część księgozbioru stanowiły dzieła teologiczne, znacznie przestarzałe¹⁷. W latach 1818—1821 przybywające do biblioteki książki klasztorne porządkował J. Lelewel, lecz zasobny dział teologii i broszur zostawił swemu następcy. Następcą był Adam Tomasz Chłędowski, który wystarał się o nowe sale na potrzeby biblioteki i tam rozlokował te książki¹⁸.

Podczas swej trzyletniej pracy w Bibliotece Publicznej przy Uniwersytecie Lelewel zanotował wiele cennych uwag dotyczących różnych działów tej biblioteki. Początkowo dział ten leżał na stosach z braku miejsca¹⁹.

Według obliczeń Lelewela w księgozbiorze Biblioteki Publicznej znajdowało się około 1½ tysiąca woluminów rękopisów z X—XI oraz XIV—XV wieku. Przeważnie były to rękopisy o treści religijnej, jak sumy teologiczne, traktaty de sacramentis, komentarze biblijne, biblie, reguły zakonów, różne dzieła św. Augustyna, św. Grzegorza, św. Bernarda, moralia, kazania i inne.

¹² Jak przyp. 8.

¹³ R. Gerber: *Księga protokółów*, s. 51.

¹⁴ R. Gerber, jw. s. 74.

¹⁵ M. Łodyński: *Materiały do dziejów państwowej polityki bibliotecznej*, s. 28.

¹⁶ M. Łodyński, jw. s. 76.

¹⁷ J. Lelewel: *Bibliograficznych ksiąg dwoje*, wyd. 2, t. 2, Warszawa 1927, s. 184.

¹⁸ J. Lelewel, jw. s. 181—182.

¹⁹ J. Lelewel, jw. s. 343.

Dalej Lelewel opisał inkunabuły umieszczone w osobnej sali, a których mogło być ponad 6 000 woluminów. Między nimi była duża ilość kazań, biblii, Ojców Kościoła, żywotów świętych, legend świętych²⁰. W zbiorach biblii zanotował trzy wydania Leopoldy, Szarfenbergerowską, biblię Brzeską, Nowy Testament wydany w Nieświeżu, wyjątek z biblii Budnego, biblię Litewską wydaną w Królewcu w 1755 roku, biblię Łotewską — w Rydze w 1689 i wiele innych.

Były tam również książki z historii Kościoła i zakonów, a teologia i ascetyka nie były zbyt dobrze zaopatrzone. W polemice znajdowało się dużo dzieł, między którymi były także rzadkie dzieła rakowskie i socyniańskie. W dużym formacie 4to i folio ustawione były bogate zbiory kazań, natomiast kazania w formacie 8vo były niekompletne²¹.

Po historii²² najwięcej miejsca u Lelewela zajmuje dział teologiczny²³. Na początku tego działu opisał dzieła należące do literatury i historii teologii chrześcijańskiej, którą uważał za dobrze zaopatrzoną i wymienił z tego działu 29 autorów, żywoty teologów — 10 dzieł spośród wielu żywotów osób duchownych i zakonnych.

W zbiorze biblii zanotował 50 wydań in folio, a przeszło 60 w innych formatach, Nowy Testament — około 90, spośród których było najwięcej wydań lipskich. Biblie były przeważnie w języku łacińskim, a w języku greckim naliczył 38. Oprócz tego były tam biblie w językach hebrajskim, syryjskim, arabskim, psalterz etiopski i w innych językach wschodnich. Z polyglott opisał egzemplarze z XVI wieku — 3, z XVIII — 1. Z języków europejskich najczęściej spytkano język niemiecki, następnie francuski, a w językach angielskim, holenderskim, szwedzkim, węgierskim, czeskim i kroackim wymienił Lelewel tylko po 2 lub 3 wydawnictwa.

W dziale konkordancji wyróżnił Lelewel dwadzieścia kilka wydań, a komentatorów Pisma Świętego wymienił 215 i 15 autorów opisujących dzieje żydowskie.

Dział patrystyki, oprócz dzieł należących do inkunabułów, pochodził przeważnie z XVI i nieco z początków XVII wieku. Były tam wydania kolońskie, weneckie, paryskie, belgijskie, prawie wszystkie w języku łacińskim — ogółem około 98 autorów.

Następne działy teologii to dogmatyka, teologia moralna, mistyka, kazuistyka, polemika, ogółem teologów — 51 oraz, jak zaznaczył autor, podwójna ilość autorów mniejszych dzieł. W dziale tomistyki wyróżnił 15 autorów, a z mnóstwa polemicznych, kontrowersyjnych dzieł wymienił tylko 11. Tomistyka i inne działy teologii, zdaniem Lelewela, czekały na uzupełnienie dziełami nowymi. Ze szkół teologicznych niemieckich wymienił ponad 20 autorów zaznaczając, że nazwiska te jedynie podkreślają potrzebę odświeżenia księgozbioru nowymi pracami.

Krócej wymienił inne działy teologii, jak teologię pastoralną, ascetykę, katechetykę, homiletykę, kaznodziejstwo podkreślając, że działy te zajmują na półkach dużo miejsca; jednak więcej od innych potrzebują uzupełnień, ponieważ brak tam pełności i doboru.

²⁰ J. Lelewel: *Bibliograficznych ksiąg dwoje*, t. 2, s. 347—351.

²¹ J. Lelewel, jw. s. 354.

²² J. Lelewel, jw. s. 381—405.

²³ J. Lelewel: *Bibliograficznych ksiąg dwoje*, t. 2, s. 367—381.

Z obrządków, rytuału, liturgii łacińskiej podał 15 dzieł. Kaznodziejstwo prawie całe było w języku łacińskim. Wyjątek stanowiły nieliczne dzieła w języku francuskim, hiszpańskim, włoskim, węgierskim i nieco więcej w języku niemieckim. Przepisy kaznodziejskie, canciones, sermones, homilie były pisane w języku łacińskim lub na łaciński tłumaczone, z których wymienił 78 autorów.

Z wielu dzieł prawa kościelnego wybrał Lelewel 97 nazwisk. Dużo miejsca zajmowały źródła prawa kościelnego. Wybrał z nich 40 dzieł.

Historia kościelna zdaniem Lelewela potrzebowała najwięcej odświeżenia ze wszystkich działów teologii. Był to jednak poważny księgozbiór naukowy i pożyteczny dla biblioteki warszawskiej. Poszczególne gałęzie historii kościelnej były nie jednakowo zaopatrzone. Na przykład znacznie pełniejszy był dobór dzieł do dziejów powszechnych Kościoła i zakonów, niż do dziejów kościelnych w poszczególnych państwach. Spośród dzieł z historii zakonów tylko znikoma część wspominała o Franciszkanach lub Dominikanach, natomiast inne zakony miały dość bogatą literaturę. Również można było zauważyć, że zbiór dzieł katolickich był pełniejszy, niż protestanckich.

Pisząc o powszechnej historii Kościoła Lelewel wymienił 46 autorów. Do dziejów herezji, schizm wymienił 20. Piszących o Kościele greckim wymienił 5, a o pierwotnych dziejach Kościoła, jego starożytnościach i pierwszych wiekach — 11; do dziejów papieskich wymienił — 16. Podkreślił również, że wiele było pojedynczych żywotów papieży, kardynałów, biskupów, którzy często jako politycy lub uczeni występują w innych działach historii.

Opisując historię Kościoła wspominał o żywotach świętych i zakonników, a także nadmieniał martyrologia, kalendarze, monologia, które zawierały opisy żywotów świętych. Opisując dzieła zakonów wymienił Benedyktów, Cystersów, Kamedułów i innych podając do każdego zakonu jednego lub kilku autorów; ogółem wymienił w tym dziale około 80 autorów.

Każdy kraj Europy miał w tym księgozbiornie dzieła do swoich dziejów kościelnych. Między innymi były tam dzieje Kościoła w Skandynawii, Anglii, Czechach, niektórych okolicach słowiańskich, Belgii i inne. Ogółem wymienił tu 20 dzieł.

Kończąc opis charakteryzujący dział teologiczny Lelewel zwrócił uwagę, że następny odcinek, do którego przechodził w swoim opisie, a mianowicie historia, była bogatym źródłem do dziejów Kościoła.

W opisie działu teologicznego Lelewel wymienił ponad tysiąc autorów dzieł teologicznych, przeważnie z XVI—XVII i mniej z XVIII wieku²⁴.

Rzadkie dzieła, jak je sam określił — „różne bibliograficzne rzadkości, osobliwości, nadzwyczajności, przepychy” oznaczył gwiazdką. Takich pozycji w dziale teologicznym wyróżnił około 15²⁵.

Zarządzeniem Komisji Rządowej WR i OP rzadsze dzieła z księgozbiórów poklasztornych miały być zatrzymane dla Biblioteki Publicznej przy Uniwersytecie Warszawskim, dublety zaś przekazane do bibliotek szkół wojewódzkich, a dzieła o treści religijnej do seminariów diecezjalnych²⁶.

²⁴ J. Lelewel, jw. s. 367—381.

²⁵ J. Lelewel, jw. s. 351.

²⁶ M. Łodyński: *Materiały do dziejów państwowej polityki bibliotecznej*, s. 76.

Porządkowanie księgozbiorów poklasztornych posuwało się powoli, lecz planowo. Segregowano dzieła teologiczne według formatów, znajdujące się dublety spisywano i ustawiano osobno w przeznaczonych na to salce²⁷. Następnie dublety te ułożono w porządku alfabetycznym i sporządzono ich katalog²⁸. Dalszą czynnością było przejrzanie kartek prawa kanonicznego, ponumerowanie i ułożenie w porządku alfabetycznym. Następnie książki ustawiono w szafach. Równocześnie inne osoby zajmowały się porządkowaniem obszernego działu teologicznego. Na kartkach spisano historię kościelną, kontrowersję, liturgię, żywoty świętych, reguły rozmaitych zakonów i miscellanea teologiczne²⁹. Został przygotowany spis dubletów dzieł teologicznych, które reskryptem Komisji Rządowej z dnia 10 października 1825 roku miały być przeznaczone dla Seminarium Głównego w Warszawie³⁰.

Kiedy dzieła teologiczne były przejrzane i posegregowane, przystąpiono do należytego rozlokowania tegoż księgozbioru, który bezładnie był ułożony na posadzkach kilku sal bibliotecznych. Na teologię przeznaczono jedną salę o dwóch galeriach, gdzie starano się umieścić ważniejsze działy teologii, jak historię kościelną, patrystykę i biblię — na dole, komentarze do Pisma Świętego i teologię właściwą na 1-szej galerii, zaś opera theologica, controversiae, zakony i życiorysy na 2-giej galerii. Reszta dzieł, jak kazania i asceci, katechizmy umieszczono w korytarzu. Tu także na niższych półkach umieszczono rękopisy leżące dotąd na stosie³¹.

3. DALSZE LOSY WYDZIAŁU TEOLOGICZNEGO

Wydział Teologiczny przy Królewsko-Warszawskim Uniwersytecie istniał do 1823 roku. Jedną z przyczyn zamknięcia tego wydziału były dzieła naukowe, z których korzystano na Uniwersytecie do przygotowania wykładów. Większość tych dzieł była napisana w duchu szkodliwym dla młodzieży akademickiej. Zachodziła więc konieczność przejrzania i poprawienia ich. Komisja Oświecenia wybrała do nauk teologicznych dzieła niemieckich autorów Reichenbach'a i Jahn'a. Ostatni za należenie do towarzystw tajnych został uwieczony. Najbardziej niebezpiecznym i szkodliwym w tych dziełach było twierdzenie autora usiłujące usprawiedliwić kłamstwo w pewnych okolicznościach. Profesor ks. Jan Onoszko zajął się objaśnieniem i zbijaniem tego błędnego poglądu. Studenci jednak trzymali się swoich przekonań. Niektórzy z nich przynieśli nawet własne rozprawy traktujące o słuszności tych założeń. Trwało to trzy dni, aż N.N. Nowosilcow zaproponował zawieszenie wykładów na Wydziale Teologicznym i odesłanie studentów do właściwych diecezji do czasu założenia osobnego pomieszczenia, aby alumni nie mieli żadnej styczności z innymi studentami. Został również przedstawiony cesarzowi projekt, według którego należało najbardziej winnych studentów usunąć

²⁷ M. Łodyński, jw. s. 121.

²⁸ M. Łodyński, jw. s. 131.

²⁹ BUW, Rkp., Akta Komisji Rządowej Wyznań Rel. i Oświec. Publ. dotyczące się Biblioteki Publ., Ogólne, ONW-7A, vol. IV, s. 102.

³⁰ BUW, Rkp., Akta Komisji Rządowej, jw. s. 125.

³¹ M. Łodyński: *Materiały do dziejów państwowej polityki bibliotecznej*, s. 263.

z Uniwersytetu, a usuniętych w zależności od stopnia ich winy zostawić na wolności lub przekazać na służbę do wojska. Minister Oświecenia i Książę Namiestnik oraz Komisja Oświecenia przychyliłi się do tej propozycji³². Po tych wypadkach Wydział Teologiczny został zamknięty dnia 22 marca 1823 roku³³.

W sprawie zniesienia Wydziału Teologicznego F. Bentkowski w swoich notatkach pisał: „Bolesnym zrządzeniem losu, sam rektor Uniwersytetu ksiądz Szweykowski, człowiek z najlepszymi dążeniami, szedł w pomoc działaniom obu wspomnianych panów (Grabowskiemu i Szaniawskiemu). W sprawozdaniach swoich dorocznych, aż do roku 1824, do uprzykrzenia powtarza, ile naglił na Rząd o utworzenie Głównego Seminarium, z powodu smutnego stanu Wydziału Teologicznego, do którego tylko kilkunastu uczniów się zapisało. Jak za pomocą owego Seminarium mógł być dźwignięty Wydział Teologiczny, trudno pojąć. To tylko pewne, że dla obalenia Wydziału Teologicznego sprowadziła Komisja Oświecenia na profesora teologii jezuitę, Jana Onoszko, kanonika mohylewskiego”.

„Jako narzędzie zamachów na Uniwersytet zrobił Onoszko zamęt w roku 1822 na Wydziale Teologicznym, posyłając skargi przeciw trybowi jego wykładów antyjezuickich, nieodpowiednich duchowi rzymskiego katolicyzmu. Niebawem też zamknęła Komisja Oświecenia Wydział Teologiczny, a w sprawozdaniu rektora z roku 1824 na 1825 występuje już Seminarium Główne z profesorami zniesionego wydziału z nadmienieniem, że uczniom owego Seminarium nie wolno uczęszczać na wykłady przedmiotów innych wydziałów, na czem głównie zależało Grabowskiemu i Szaniawskiemu”³⁴.

Zarzut Bentkowskiego niesłusznie obciążył rektora Szweykowskiego winą, że przyczynił się do zniesienia Wydziału Teologicznego przy Uniwersytecie Warszawskim. Rektor doskonale wiedział, że duchowna młodzież akademicka nie była na należytych poziomie wymaganym dla jej stanu. Brak wspólnego miejsca zamieszkania ujemnie wpływał na alumnów³⁵. Słuszną była jego troska o polepszenie warunków bytowych studentów Wydziału Teologicznego oraz naprawienie ich obyczajów. Również należy podkreślić, że założenie Seminarium Głównego nie miało znieść Wydziału Teologicznego przy Uniwersytecie Warszawskim, lecz jedynie przenieść wykłady z terenu uniwersyteckiego do zamkniętego pomieszczenia³⁶.

Sprawa Seminarium Głównego była już aktualną i poruszaną przy założeniu w Warszawie Wydziału Teologicznego, jednak z powodu braku funduszu i odpowiedniego gmachu zaniechano tego planu³⁷.

³² F. Skarbek: *Dzieje Polski*, cz. 2: *Królestwo Polskie od epoki początku swego do Rewolucji Listopadowej*, wyd. 2, Poznań 1877, s. 88—90 (autor opiera się na raporcie Nowosilcowa z 3/15 maja 1823 roku).

³³ S. Chodyński: *Seminaria duchowne w Polsce*, s. 81.

³⁴ A. Kraushar: *Raptularz notatek o Uniwersytecie Królewskim w Warszawie 1816—1831*, „Miscell. hist.”, z. 49: 1911, s. 18.

³⁵ M. Godlewski: *Epizod z dziejów Seminarium Głównego w Warszawie w 1831 roku*, „Collec. theol.”, a. 21: 1949, s. 16—41.

³⁶ W. Kwiatkowski: *Początki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu w Warszawie (1816—1826)*, s. 4.

³⁷ J. Bieliński: *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816—1831)*, t. 2, s. 703; M. Godlewski: *Epizod z dziejów Seminarium Głównego*, s. 20; R. Gerber: *Księga protokółów Rady Ogólnej*, s. 29—30, 231.

Nazwa instytucji zwanej Seminarium Główne (Seminarium Generale) powstała przy końcu XVIII wieku, a twórcą jej był cesarz Józef II. Dążąc do utworzenia jednolitego państwa austriackiego, rozpoczął walkę z różnymi wpływami obcymi, jak i kościelnymi. Zniósł nakazane przez Sobór Trydencki seminaria biskupie i studia klasztorne, a na ich miejsce wprowadził generalne instytuty teologiczne znane jako Seminarium Generale³⁸. Ten rodzaj zakładów naukowych później został przyjęty także w Bawarii. Seminarium te miały na celu wyjęcie wychowania duchowieństwa spod władzy i opieki Kościoła, a powierzenia go państwu. Zadaniem ich było szerzenie „oświatowej czci Boga”, która polegała na „czystej moralności” według „czystej nauki Chrystusowej”, uformowanej na bezwzględnym posłuszeństwie względem państwa³⁹.

Także w Wilnie Wydział Teologiczny od 1803 roku istniał pod nazwą Seminarium Głównego, aż do czasu zniesienia Uniwersytetu w 1832 roku. Wtedy Seminarium Główne zostało zamienione na Akademię Duchowną Rzymsko-Katolicką, którą w 1844 roku przeniesiono do Petersburga⁴⁰.

Podobna tendencja była w Krakowie, gdzie po Kongresie Wiedeńskim Wydział Teologiczny został oddany pod bezpośredni kierunek i nadzór biskupa krakowskiego. Po tych zmianach zależność wspomnianego wydziału od władz uniwersyteckich była tylko pozorną⁴¹.

Cesarz Aleksander I, który również dążył do całkowitego podporządkowania podległych mu krajów, wzorował się na polityce kościelnej Józefa II i zabiegał o przychylność duchowieństwa katolickiego.

II. SEMINARIUM GŁÓWNE W WARSZAWIE

1. OGÓLNY ZARYS DZIEJÓW SEMINARIUM GŁÓWNEGO

Rektor Królewsko-Warszawskiego Uniwersytetu ks. W.A. Szweykowski dnia 21 marca 1819 roku otrzymał z Komisji Rządowej WR i OP pismo ponagląjące przygotowanie projektu zorganizowania Seminarium Głównego. Po upływie dwóch miesięcy rektor zwrócił się do Komisji z zapytaniem o dokładniejsze wytyczne¹. Już następnego dnia nadeszła odpowiedź Ministra Prezydującego wyjaśniająca, że projekt ten miał obejmować administracyjno-gospodarczą strukturę uczelni, tok studiów oraz sprawy związane z utrzymaniem studentów, których liczba nie powinna przekraczać 50 osób. Na konwikt dla studentów miał być przeznaczony osobny dom przy kościele².

Prace nad projektem trwały dość długo. Dnia 12 października 1819 roku Komisja Rządowa wezwała rektora o przyspieszenie wykonania polecenia z dnia 29 maja i rychłe nadesłanie projektu urzędzenia „Ogól-

³⁸ J. Umiński: *Historia Kościoła*, wyd. 4, t. 2, Opole 1960, s. 254—255.

³⁹ S. Chodyński, jw. s. 82—83.

⁴⁰ *Encyklopedia powszechna S. Orgelbranda*, t. 1, Warszawa 1872, s. 58.

⁴¹ *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. 2, cz. 1, s. 161.

¹ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 83: Akta Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego dotyczące się Seminarium Głównego w Warszawie, s. 7.

² Tamże, s. 8.

nego Seminarium Duchownego". Komisja otrzymała projekt 22 października, a następnego dnia Stefan Hołowczyc wziął go do przejrzenia. Z projektem zapoznali się także Członkowie Komisji: Lipiński, Prażmowski, Zochowski, Surowiecki, Kamiński, Kossakowski, Staszic. Tym razem jednak do uruchomienia Seminarium Głównego nie doszło³.

Sprawa Seminarium Głównego została ponownie poruszona w 1823 roku. Dnia 22 lipca 1823 roku K. Lubecki skierował do Komisji Rządowej pismo w sprawie urzędzenia Seminarium Głównego, które miało zastąpić Wydział Teologiczny. Zdaniem Lubeckiego proponowana zmiana pozbawiłaby studia teologiczne i młodzież sposobiącą się do stanu duchownego ogólnego rządowego kierunku i nadzoru władzy świeckiej. Pisał, że „nie wolno jest zgadywać powodów, jakie mieć może Komisja Rządowa do tego kroku, lecz wolno dążność jego i skutki przewidzieć i wskazać”⁴. Zniesienie Wydziału Teologicznego uniemożliwiłoby duchownym wyznania ewangelickiego odbywać studia w kraju.

Od strony administracyjnej i praktycznej Lubecki projekt ten ocenił negatywnie, gdyż uważał, że prowadzi on do upadku uniwersytetu przez usunięcie integralnego elementu z jego struktury. Poza tym nastąpiłoby poważne obciążenie budżetu przez erygowanie nowej uczelni w osobnym gmachu oraz przez utworzenie nowych katedr, które dotąd były na Wydziale Teologicznym (niektóre przedmioty filozoficzne, archeologia i języki wschodnie).

Uruchomienie Seminarium Głównego było zależne od odnalezienia odpowiedniego gmachu. Władze rządowe na ten cel przeznaczyły gmach popauliński. Przydatność tego gmachu na Seminarium Główne również potwierdziła komisja składająca się z księdza Manugiewicza sufragana warszawskiego, księdza Gutkowskiego archidiakona metropolitalnego i księdza Szymonowicza wizytatora Misjonarzy. Dnia 4 kwietnia 1823 roku Komisja Województwa Mazowieckiego otrzymała polecenie Komisji Rządowej o natychmiastowe („od św. Jana”) wymówienie mieszkań wszystkim lokatorom gmachu popaulińskiego. Wyjątek stanowili fabrykanci Cerissi i Leszczyński, którzy do terminu ustalonego w umowie mieli zapewnione mieszkanie⁵.

Gmach popauliński mieścił się w obrębie trzech ulic⁶. Gmach oznaczony był dwoma numerami: od ulicy Podwale nr 501, a od ulicy Długiej nr 592⁷. Od ulicy Długiej wchodziło się wielkimi drzwiami do sieni. Na pierwszym piętrze za mieszkaniem ordynariusza mieściły się schody mające 11 stopni i poręcz drewnianą. Schody te prowadziły na drugie piętro do biblioteki. Do biblioteki prowadziły drzwi pojedyncze sosnowe na 2 zawiasach bez zamku i klucza. Podłoga była stara, zła, a miejscami zgniła, sufit groził niebezpieczeństwem zawalenia się, ściany brudne. Były tam dwa okna z okuciem, stare. Później nad tą biblioteką cały dach dał nowy⁸.

³ Jw. s. 9—17.

⁴ Tamże, s. 227—228.

⁵ Jw. s. 228—229.

⁶ Tamże, s. 96.

⁷ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 87: Akta Komisji Rządowej Spraw Wewn., Duch. i Oświec. Publ. dotyczące się funduszków Seminarium Gł. w Warszawie, s. 165.

⁸ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 83, jw. s. 25.

Dnia 26 marca 1823 roku został przyjęty przez Stanisława Grabowskiego projekt założenia Seminarium Głównego. Według projektu Wydział Teologiczny przy Królewsko-Warszawskim Uniwersytecie został przyłączony do Seminarium Głównego i miał pozostać przy tej instytucji pod bezpośrednim dozorem i zarządem arcybiskupa z mocą nadawania stopni akademickich w naukach duchownych. Na urządzenie Seminarium Głównego i na dalsze jego utrzymanie, oprócz funduszu objętego etatem uniwersytetu na Wydziale Teologicznym, miał być przydzielony także fundusz z dochodów po zniesionych instytutach duchownych, przeznaczonych na ten cel bullą Stolicy Apostolskiej. Dalej projekt przewidywał, że Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w porozumieniu z Sekcją Duchowną Rzymsko-Katolicką opracuje projekt wewnętrznej organizacji uczelni⁹.

Dnia 19 kwietnia 1824 roku Sekcja Duchowna Rzymsko-Katolicka wręczyła Komisji Rządowej plan nauk oraz wykaz wydatków potrzebnych na urządzenie Seminarium Głównego.

Rozkład nauk miał być następujący:

- „1° Kurs nauk w Seminarium Głównem będzie czteroletni.
- 2° Nauki dawne będą podług autorów, których się wykaz załączy.
- 3° Nauki dzielić się będą na 2 podziały:
  - a) przygotowawcze i pomocnicze,
  - b) na nauki główne.
- 4° Pierwsze składają —
Język grecki i hebrajski z ich literaturą, Historia powszechna, Logika, Filozofia, Metafizyka, Fizyka eksperymentalna, Wyższa matematyka, Psychologia empiryczna, Pragmatyczna antropologia, Prawo przyrodzone, Introdukcja do Ksiąg Św., Archeologia, Hermeneutyka.
- 5° Drugimi są —
Pismo Święte, Patrologia i Prawo kanoniczne, Teologia moralna i pastoralna, Teologia dogmatyczna i Wymowa kaznodziejska, Historia kościelna, Liturgia, Ceremonie kościelne i Kant.
- 6° Na nauki przygotowawcze i pomocnicze przeznaczają się pierwsze lat dwa. Na nauki główne lat dwa ostatnie.
- 7° Z nauk przygotowawczych i pomocniczych dawane będą w tygodniu:

a. Język hebrajski	godzin	2
b. Język grecki	”	2
c. Historia powszechna	”	3
d. Logika	”	2
e. Filozofia	”	3
f. Metafizyka	”	1
g. Fizyka eksperymentalna	”	1
h. Wyższa matematyka	”	1
i. Psychologia empiryczna	”	1
k. Antropologia pragmatyczna	”	2
l. Prawo przyrodzone	”	2
ł. Introdukcja do Ksiąg Św. z Historią Pisma Św.	”	2

⁹ Tamże, s. 112.

m. Archeologia	”	1
n. Hermeneutyka	godzin	1
8° Z nauk głównych dawane będą w tygodniu:		
a. Pismo Św.	godzin	3
b. Patrologia	”	1
c. Teologia moralna	”	6
d. Teologia dogmatyczna	”	6
e. Teologia pastoralna	”	1
f. Prawo kanoniczne	”	2
g. Wymowa kaznodziejska	”	2
h. Historia kościelna	”	3
i. Liturgia, Ceremonie i Kant	godzin	3
9° Przy końcu roku szkolnego będą egzamina publiczne, na których znajdować się będzie Sekcja Duchowna ex officio.		
10° Ferie Seminaryjskie. Od 24 grudnia do 2 stycznia i od kwietniej do przewodniej niedzieli prelekcji publicznych nie będzie w Seminarium.		
11° Wakacje. Od 1 sierpnia do 25 września będą seminaryjskie wakacje z całkowitym zawieszeniem nauk”.		

Projekt przewidywał, że seminarium kieruje regens, mając do pomocy wiceregensa, powołanego z grona 5 profesorów, oraz prefektów, wybranych spośród alumnów. Po ukończeniu studiów seminaryjnych prefekci mogli pozostać na rok piąty, celem zdobycia kwalifikacji nauczycielskich.

Seminarium Główne nadal pozostawało pod opieką Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. W miarę potrzeby regens kontaktowałby się z rektorem uniwersytetu w sprawach związanych z tokiem studiów. Seminarium Główne nadal było uważane za pierwszy Wydział Królewsko-Warszawskiego Uniwersytetu z zachowaniem dla wykładowców i słuchaczy przywilejów związanych z przynależeniem do tej Uczelni¹⁰.

Restauracja gmachu popaulińskiego rozpoczęta w 1823 roku wciąż przeciągała się, znajdowały się coraz to nowe nie wykończone prace. Jednak czas otwarcia Seminarium Głównego zbliżał się. Arcybiskup Wojciech Skarszewski zwrócił się do biskupów, aby alumnów swoich przysłali do seminarium na początek roku szkolnego we wrześniu w zmniejszonej liczbie¹¹. Uroczyste otwarcie roku szkolnego w Seminarium Głównym nastąpiło dnia 22 września 1825 roku¹².

Pierwszym rektorem Seminarium Głównego został były kierownik szkół wydziałowych hrubieszowskich ks. Antoni Żółtowski¹³. Rządy pierwszego rektora były krótkie, ponieważ już w lutym 1827 roku rektorem został ks. Jan Onoszko i pozostał na tym stanowisku aż do końca istnienia uczelni¹⁴.

¹⁰ Jw. s. 107—112.

¹¹ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 84: Akta Komisji Rządowej Wyznań Rel. i Oświec. Publ. dotyczące się Seminarium Gł. w Warszawie, s. 352.

¹² M. Godlewski: *Epizod z dziejów Seminarium Głównego w Warszawie w 1831 roku*, s. 16—20.

¹³ Tamże, s. 20.

¹⁴ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim: nr 85: Akta Komisji Rządowej Wyznań Rel. i Oświec. Publ. dotyczące się funduszków Seminarium Gł. w Warszawie, s. 6—53.

Seminarium Główne już od samego początku miało trudności finansowe. Dnia 7 kwietnia 1826 roku arcybiskup w swym piśmie do rządu pisał, że pomimo postanowienia dekretu cesarza Aleksandra, seminarium od 1 stycznia 1826 roku nie otrzymało pieniędzy — „ani szeląga nie odebrało”; a przez to „seminarium ogołocone zostało ze wszystkiego tak dalece, że ani sukien nie ma za co sprawić alumnom, ani mieć książek potrzebnych do nauk, ani z czego opłacać podatek gruntowy i służących. Urzędnicy i profesorowie byli nawet zmuszeni zaciągać długi”. Gdyby więc wypłata nie nastąpiła w czasie najbliższym, należałoby zamknąć seminarium i rozpuścić alumnów¹⁵.

W roku następnym powtórzyły się te same trudności. Rektor ks. Jan Onoszko dnia 24 lutego 1827 roku zwrócił się do rządu z prośbą o przekazanie seminarium za bieżący kwartał pieniędzy na opłacenie pensji dla pracowników etatowych; prosił również o wypłacenie dawniejszych zaległości.

Dnia 8 marca 1827 roku na podstawie doniesienia rektora na polecenie Komisji Rządowej oraz za zgodą arcybiskupa prymasa wezwani zostali ks. B. Butkiewicz, kustosz katedry augustowskiej i referent Sekcji Duchownej oraz sekretarz P. Kubalski. Komisja ta udała się do Seminarium Głównego celem zbadania rzeczywistego stanu majątkowego. Delegowani do przeprowadzenia kontroli w gmachu seminaryjnym szczegółowe sprawozdanie ze swoich spostrzeżeń złożyli dopiero po upływie czterech miesięcy, to jest dnia 25 lipca 1827 roku. Komisja oświadczyła między innymi sprawami, że inwentarze ruchomości należące do uczelni były utrzymywane w porządku z wyjątkiem inwentarza książek¹⁶.

Seminarium Główne nie stało na wysokości swego zadania. Ks. Paweł Szymański, dziekan Wydziału Teologicznego i profesor Pisma św. w Seminarium Głównym w swoim raporcie do Rady Uniwersyteckiej z dnia 27 lipca 1830 roku ubolewał nad brakiem zapału do nauki u alumnów: nikt nie starał się o pierwszeństwo w nauce i nie sięgał po nagrody publiczne¹⁷.

Rektor seminarium ks. Jan Onoszko nie umiał utrzymać należytej dyscypliny w uczelni i nie dbał o poziom naukowy. W maju 1830 roku, w czasie ostatniego sejmku Królestwa Kongresowego, deputacje sejmowe zwróciły uwagę na stosunki i nieporządki w seminarium.

Komisja Rządowa WR i OP prosiła administratora Archidiecezji Warszawskiej ks. Czarneckiego o niezwłoczne zajęcie się tą sprawą. Wizytacja administratora nie wypadła korzystnie dla seminarium. Stanowisko rektora jeszcze bardziej zachwiało się, kiedy po wybuchu Powstania Listopadowego rozpoczęła się nagonka na Zgromadzenie Księży Misjonarzy, z którymi ks. Onoszko utrzymywał bliskie stosunki. Dzienniki o kierunku liberalnym, jak *Gazeta Polska*, zarzucały Misjonarzom brak patriotyzmu i przywiązanie do dawnego rządu¹⁸. Dnia 15 marca 1831 roku gazeta *Nowa Polska*, powołując się na raport administratora archidiecezji ks. Czarneckiego, zaatakowała Seminarium Główne. Oprócz pra-

¹⁵ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 84, jw. s. 8.

¹⁶ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 85, jw. s. 6—53.

¹⁷ M. Godlewski. *Epizod z dziejów Seminarium*, s. 23.

¹⁸ Tamże, s. 25.

sy rewolucyjnej wrogi stosunek wyrażały także osoby prywatne, czyniąc zarzuty z powodu wadliwego sposobu wychowania alumnów w najwyższej uczelni kraju. Również narzekano na oddzielenie Seminarium Głównego od uniwersytetu i trzymanie studentów z dala od spraw świata.

Dnia 11 kwietnia 1831 roku *Nowa Polska* drugi raz zaatakowała Seminarium Główne piętnując „zaprowadzoną w nim gospodarkę kongregacjonistów”, postępowanie rektora i wykłady profesora historii ks. G. Giraud. Następnie artykuł zarzucał, że Seminarium Głównym zarządzał kapłan „wypisany naumyślnie z Petersburga [...] a dzieje ojczyste wykładają w języku francuskim Francuz alumnom, którzy wcale języka tego nie znają”¹⁹.

Na zarzuty *Nowej Polski* w sprawie wykładów historii odpowiedział sam ks. Giraud w dzienniku *Mercury* (23 IX 1831). W liście swym wyjaśnił, że historię wykladał nie w języku francuskim, lecz łacińskim, a język francuski alumni zupełnie niezłe opanowali. Odpowiedź ta całej sprawy nie naprawiła i nowy administrator archidiecezji kanonik Adam Paszkowicz zwolnił ks. Giraud z obowiązków profesora historii w Seminarium Głównym. Na początku czerwca tegoż roku ks. Paszkowicz mianował profesorem historii ojczystej ks. Ludwika Tęsiorowskiego nie posiadającego należytego przygotowania naukowego, członka Klubu Patriotycznego, którego Komisja Rządowa WP i OP natychmiast zatwierdziła. Nominacja ta miała motywy polityczne i względy osobistej kariery. Nowy profesor po wybuchu Powstania Listopadowego wciągnął się do polityki.

Na posiedzeniu Klubu Patriotycznego dnia 15 lutego 1831 roku ks. Tęsiorowski żądał, aby fundusz przeznaczony dla alumnów w seminariach był przekazany na zapomogę dla ludu, w razie wstąpienia niektórych alumnów w szeregi powstańcze.

Nominacja ks. Tęsiorowskiego spowodowała w Seminarium Głównym niezadowolenie i na pierwszy jego wykład, który miał odbyć się w połowie czerwca, alumni nie stawili się. Wydarzenie to naświetlają dwa dokumenty, pierwszy — raport Komisji Rządowej WR i OP do Rządu Narodowego z dnia 24 czerwca 1831 roku, drugi — list ks. Onoszko do biskupa Skórkowskiego z dnia 3 lipca tegoż roku.

Komisja Rządowa całą winę przypisała rektorowi, który sprzeciwił się zwierzchności i alumnom zabronił udzielać wyjaśnień w tej sprawie. Zupełnie inaczej całe to zajście opisał ks. Onoszko. Według jego relacji alumni nie chcieli słuchać wykładu ks. Tęsiorowskiego, który był „publicznym jakobinem czyli masonem [...] zwłaszcza, że oświadczył, iż miał jakiegoś nowego ducha zaprowadzić”. Dalej rektor pisał, że administrator archidiecezji Paszkowicz urażony tym wypadkiem groził alumnom karami i rozpuszczeniem z seminarium, a kiedy z ks. R. Skolimowskim, profesorem filozofii, wstawili się za studentami — zostali suspendowani.

W wyniku tego zajścia ks. Paszkowicz i bp Adam Prażmowski spowodowali zwolnienie ks. Onoszko z obowiązków rektora, ks. F. Antoniewicza z obowiązków wicerektora oraz ks. Franciszka Gundermanna z obowiązków prowizora.

Dnia 22 czerwca 1831 roku alumni złożyli na ręce rektora obszerny memoriał z prośbą o przekazanie go odpowiednim władzom. W piśmie tym przytoczyli obszerny materiał dotyczący ks. Tęsiorowskiego i po-

¹⁹ Jw. s. 27.

wody, dla których nie chcieli słuchać jego wykładów. Memoriał podpisali alumni pierwszego i drugiego roku.

W porozumieniu z administratorem archidiecezji ks. Paszkowiczem Komisja Rządowa WR i OP mianowała następcę ks. Jana Onoszko w osobie profesora nauki religii w Uniwersytecie Warszawskim, kanonika katedralnego ks. Wierzbowskiego²⁰. Nowy rektor rozpoczął rządy dnia 15 lipca 1831 roku przejmując inwentarz wszystkich ruchomości znajdujących się w seminarium. Od obowiązków rektorskich ks. Jan Onoszko został zwolniony dnia 1 lipca 1831 roku i Kasa Główna Wojewódzka została powiadomiona, aby zadne rachunki na ręce byłego rektora nie były wypłacane²¹. Nowy rektor wprowadził zasadnicze zmiany w gospodarce finansowej uczelni, zmniejszając wydatki na utrzymanie alumnów i pensje profesorów, a sprawy biblioteczne pozostawił bez zmian²².

Profesorowie Seminarium Głównego nie byli obojętni na sprawy, które toczyły się obok nich. Tak od chwili organizowania się Gwardii Honorowej ksiądz Cyryl Florian Gieczyński wyrażał swoje patriotyczne uczucia i poświęcenia składając dar z trzech wołów, a także „odstąpił activum pewne” wynoszące 950 złp., jak również podzielił się pobieraną przez siebie pensją na czas 6-ciu miesięcy, spisując akt darowizny dnia 24 grudnia 1830 roku²³.

Wychowankowie seminarium również brali udział w życiu społecznym okresu Powstania Listopadowego. Dnia 8 maja 1831 roku alumni tegoż seminarium ze swoich oszczędności ofiarowali w odzieży i obuwiu 347 złp. 21 gr, które przekazali administracji archidiecezjalnej warszawskiej za pośrednictwem rektora²⁴. Studenci seminarium także brali czynny udział w służbie wojskowej. Do wojska zaciągnęło się 6 alumnów, od dnia 1 stycznia do 18 lutego 1831 roku. Dnia 2 kwietnia 1831 roku w Seminarium Głównym pozostało tylko 15 alumnów, gdyż część znajdowała się w wojsku, a 9 rozjechało się do domów z powodu działań wojennych. Ci, którzy wyjechali do domów — zapewniali, że powrócą po Świętach Wielkanocnych²⁵.

Wróciło wtedy pięciu alumnów z liczby tych, którzy oddalili się do domów swych rodziców lub krewnych z obawy przed oblężeniem Warszawy. Dnia 20 kwietnia 1831 roku w Seminarium Głównym było 21 alumnów²⁶.

Rządy nowego rektora ks. Wierzbowskiego były przejściowymi; był to okres wakacji i zakład nie funkcjonował, a powstanie chyliło się ku upadkowi. Nastąpił okres najcięższej represji rządu carskiego, jednak spośród instytucji polskich ocalało Seminarium Główne. Wkrótce powrócił także ks. Onoszko, który za swą gorliwą służbę został obdarzony przez cesarza orderem św. Anny II klasy²⁷.

Po zawieszeniu Uniwersytetu, które nastąpiło dnia 31 października

²⁰ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 86: Akta Komisji Rządowej Wyznań Rel. i Oświec. Publ. dotyczące się funduszów Seminarium Gł. w Warszawie, s. 71.

²¹ Tamże, s. 41—54.

²² Jw. s. 22.

²³ Tamże, s. 7.

²⁴ Jw. s. 41—54.

²⁵ Tamże, s. 3—38.

²⁶ Jw. s. 41—54.

²⁷ M. Godlewski: *Epizod z dziejów Seminarium*, s. 41.

1831 roku, profesorowie Wydziału Teologicznego (Szweykowski, Szymański, Onoszko, Ossoliński, Siarkiewicz i Gerwatowski) zostali przeniesieni na etat Seminarium Głównego i od marca tegoż roku wykładali w tej uczelni ²⁸.

Po przeniesieniu na etat seminaryjny profesorów Wydziału Teologicznego grono profesorskie znacznie powiększyło się. Oprócz rektora było 7 profesorów i 5 nauczycieli ²⁹ (por. załącznik nr 1).

Ks. Jan Onoszko znowu zaczął występować od dnia 23 stycznia 1832 roku jako rektor Seminarium Głównego. W piśmie pod tą datą prosił generalnego dyrektora funduszków radcę Badeniego o uchylenie zakazu wydawania na jego ręce pieniędzy przeznaczonych na utrzymanie uczelni za ostatni kwartał 1831 roku ³⁰. Kontrola stwierdziła, że zakaz wydawania pieniędzy ks. Onoszko nie był zakomunikowany kontroli, więc i cofnięcie tego zakazu nie było potrzebne ³¹.

Dekretem cesarskim Seminarium Głównie było przewidziane dla 40 alumnów ³², lecz w rzeczywistości tej liczby nigdy nie osiągnęło. W roku 1827 w seminarium przebywało 27 alumnów ³³. W roku 1829 Komisja Rządowa WR i OP zwróciła się do rektora z zapytaniem, czy mógłby umieścić większą ilość alumnów niż była dotąd i doprowadzić zgodnie z dekretem erekcyjnym liczbę do 40 osób. Rektor objaśnił, że należałoby powiększyć gmach seminaryjny dodając część gmachu od ulicy Długiej. O tę część gmachu rektor upominał się od samego początku założenia uczelni, lecz bez skutku. Ponowne przypomnienie także sytuacji nie zmieniło. Sprawa posuwała się bardzo powoli, ponieważ dopiero po roku, to jest dnia 29 listopada 1830 roku zadecydowano całą sprawę zbadać. Jednak z powodu zamieszek politycznych dnia 21 grudnia 1830 roku sprawę rozpatrzenia lokalu dla seminarium odłożono. Tymczasem starano się liczbę studentów zwiększyć do 30 osób ³⁴, ale już w drugim półroczu 1831 roku Komisja Rządowa postanowiła tę liczbę ograniczyć do 20 osób ³⁵. Oprócz alumnów na utrzymaniu rządowym byli także niektórzy na koszcie własnym ³⁶.

2. BIBLIOTEKA

a. ŚRODKI POMNAŻANIA ZBIORÓW

Najwyższe postanowienie z dnia 27 listopada/9 grudnia 1823 roku zakładając Seminarium Głównie w Warszawie przewidywało także bibliotekę dla nowo powstającej uczelni. Dla nowo powstałej biblioteki zaczątek księgozbioru postanowiono utworzyć z dubletów Biblioteki Publicznej przy Uniwersytecie Warszawskim. Na dalsze pomnażanie zbiorów bibliotecznych był przeznaczony fundusz — „na drukowanie i kupno książ-

²⁸ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 86, jw. s. 132—134.

²⁹ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 87, jw. s. 95.

³⁰ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 86, jw. s. 71.

³¹ Tamże, s. 41—54.

³² AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 84, jw. s. 254—257.

³³ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 85, jw. s. 115—223.

³⁴ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 86, jw. s. 3—4.

³⁵ Tamże, s. 41—54.

³⁶ Jw. s. 3—27.

żek w wysokości 6 000 złp. rocznie”³⁷. Pieniądze na zakup książek były wypłacane sposobem awansu z ogólnej kasy supresyjnej. Wypłaty te były dokonywane na podstawie zapotrzebowania przez zarząd Seminarium Głównego za pośrednictwem arcybiskupa prymasa i potwierdzone przez Komisję Rządową Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego³⁸.

b. LOKAL

Przewidziana ustawą biblioteka została zapomniana przez osoby, które zajęły się organizowaniem i urządzaniem nowej uczelni. Nie pomyślał nikt o pomieszczeniu na bibliotekę. Mijał już drugi rok szkolny, a sprawa ta wciąż była nie rozstrzygnięta³⁹.

Dnia 11 grudnia 1828 roku delegat Sekcji Duchownej stwierdził, że książki należące do Biblioteki Seminarium Głównego były złożone w dwóch pomieszczeniach na pierwszym piętrze. Jeden z tych lokali zupełnie nie nadawał się na bibliotekę: były tam sklepienia i wąskie ściany⁴⁰. Minęły następne dwa lata, a w bibliotece nic się nie zmieniło. W 1830 roku stwierdzono ten sam stan, jak podczas kontroli w 1828 roku⁴¹.

Dnia 12 grudnia 1832 roku na posiedzeniu ogólnym Komisji Rządowej Rada Zwierzchnicza Tymczasowa Seminarium Głównego zgłosiła następujący wniosek: „Obmyśleć miejsce na bibliotekę, którego dotąd nie było, a książki w wartości niemalej bez słusznego porządku na kupie przeważnie znajdują się”⁴². Dnia 3 marca 1834 roku rektor seminarium zwrócił się do Komisji Rządowej w sprawie przyznania funduszu na zakup książek. Komisja pismo rektora skierowała do biskupa Pawłowskiego i poleciła wyznaczyć jednego z asesorów duchownych do sprawdzenia stanu biblioteki, zanim nowa kwota w wysokości 6 000 złp. zostałaby przydzielona na zakup nowych książek. Do zadania komisji należało sprawdzić, czy biblioteka została odpowiednio urządzona, czy otrzymała lokal, w którym książki byłoby można odpowiednio zabezpieczyć⁴³.

Biskup Pawłowski postanowił osobiście zrewidować Seminarium Głównie, do którego udał się dnia 16 maja 1834 roku. Biskup stwierdził, że biblioteka posiadająca około 6 000 woluminów znajdowała się w pięciu miejscach na drugim piętrze gmachu seminaryjnego. Jeden z lokali, gdzie mieściła się część biblioteki, był bardzo wilgotny i narażał książki na uszkodzenie. Stwierdzono, że warunki biblioteczne uniemożliwiały należyty rozwój księgozbioru i utrudniały korzystanie z niego.

Zdaniem biskupa należało całą bibliotekę rozrzuconą w kilku miejscach zebrać do jednego lokalu. Najbardziej odpowiednim miejscem na bibliotekę uznał audytorium większe znajdujące się na pierwszym piętrze. Natomiast audytorium to radził przenieść na drugie piętro — do audytorium mniejszego, które ze względu na małą liczbę alumnów było wystarczające⁴⁴.

³⁷ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 84, jw. s. 256—257: art. 25 (por. załącznik nr 3).

³⁸ Tamże, s. 6—10.

³⁹ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 85, jw. s. 51—53.

⁴⁰ Tamże, s. 115—223.

⁴¹ Jw. s. 264.

⁴² AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 86, jw. s. 173.

⁴³ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 87, jw. s. 139—143.

⁴⁴ Tamże, s. 179—182.

c. URZĄDZENIE BIBLIOTEKI

Sprawa uporządkowania i urządzenia biblioteki była wciąż od nowa poruszana. Podczas rewizji seminarium dnia 8 i 9 marca 1827 roku Komisja Rządowa stwierdziła, że książki nie były uporządkowane i ułożone. Takie zaniedbanie biblioteki, według wyjaśnień rektora, powstało z braku czasu, nieodpowiedniego lokalu oraz niedostatku szaf i półek bibliotecznych⁴⁵.

W chwili swego powstania biblioteka nie posiadała księgozbioru, a działalność swoją rozpoczęła od zakupu koniecznych dzieł dla profesorów i studentów. Te początkowo nieliczne zakupy mieściły się w jednej szafie znajdującej się wówczas w bibliotece, która miała zaledwie parę półek. Po otrzymaniu dubletów z Biblioteki Publicznej przy Uniwersytecie Warszawskim sprawa pomieszczenia stała się dość poważną, ponieważ seminarium nie było przygotowane do przyjęcia tak znacznej ilości książek. Otrzymane książki umieszczone zostały w dwóch pokojach na pierwszym piętrze. W pierwszym pokoju książki ustawiono w szafach i na półkach na to sporządzonych, natomiast pokój drugi, z powodu wąskich ścian i sklepień, nie nadawał się na ustawienie szaf lub półek. W tym pokoju książki były ułożone na podłodze. Ks. Gabriel Giraud, profesor historii w Seminarium Głównym, zajął się porządkowaniem otrzymanych książek, jednak z powodu braku miejsca niewiele mógł zrobić i księgozbiór właściwie był niedostępny dla czytelników⁴⁶.

Dnia 5 marca 1830 roku ks. Jan Onoszeko w piśmie do Komisji Rządowej przedstawił stan biblioteki i prosił, aby ks. Giraud została powierzona biblioteka. Pisał w tej sprawie: „książki Biblioteki Seminarium Głównego były rozłożone na półkach podług materii, ile być mogło; lecz temu rozkładowi brakowało uporządkowania systematycznego powszechnie w Europie przyjętego, a sposób porządkowania stał się nawet osobną nauką ułatwiającą znalezienie każdego autora. W Seminarium Głównym tylko ks. Giraud był zapoznany z tą nauką, ponieważ ex professo był bibliotekarzem w Lugdunie i w Paryżu przez czas niemały”⁴⁷.

Biblioteka wzbogacała się nowymi nabytkami, lecz nie mogła doczekać się należytego uporządkowania. Wprowadzie ks. G. Giraud — pierwszy bibliotekarz, gorliwie zajął się biblioteką, lecz ciężkie warunki lokalowe utrudniały pracę. Ks. Giraud nie tylko sam pracował przy porządkowaniu biblioteki, lecz także miał pomocnika do naklejania kartek do szaf i książek⁴⁸. W roku 1830 biblioteka otrzymała „na różne potrzeby biblioteki” 34 złp. 12 gr, a w roku następnym na ten sam cel 28 złp.⁴⁹ Po zwolnieniu ks. Giraud z obowiązków profesora w 1831 roku, biblioteka dopiero po trzech latach doczekała się właściwego porządku.

Podczas osobistej rewizji biblioteki biskup Pawłowski wysunął wniosek, aby fundusz przeznaczony na zakup książek w 1834 roku był wykorzystany na urządzenie biblioteki. Na zlecenie rektora audytorium większe na pierwszym piętrze zostało przygotowane dla biblioteki. W sali bibliotecznej rozebrany został piec, zamurowane dwa okna od strony korytarza,

⁴⁵ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 85, jw. s. 51—53.

⁴⁶ Tamże, s. 115—223.

⁴⁷ Jw. s. 254.

⁴⁸ Tamże, s. 255—256.

⁴⁹ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 86, jw. s. 88—120.

drzwi dubeltowe prowadzące do biblioteki pomalowane olejno („perłowo”), dorobiony nowy zamek i dopasowany klucz. Następnie do tego pomieszczenia zostały przeniesione szafy. Szafy stare były przerobione i ustawione w przeznaczonym miejscu. Również były zamówione nowe szafy. Wszystkie szafy zostały przymocowane na wyznaczonym miejscu⁵⁰.

Nowo urządzona biblioteka otrzymała 16 szaf, które posiadały 97 półek z 416,11 m. bieżącymi (przypuszczając, że szafy małe miały po 5' półek, każda długości 4 m). Średnio na jednym metrze półki ustawiono około 30 woluminów. Posiadane przez bibliotekę szafy mogły pomieścić ponad 12 000 woluminów (por. załącznik nr 2).

Półki w szafach opierały się na ruchomych podstawkach wkładanych do listew heblowanych w zęby. Półki więc były ruchome i można było je ustawiać według potrzeby. Do dwóch szaf zamówione były dostawki — dwie mniejsze szafy, które umieszczono na innych mniejszych⁵¹.

Przy końcu sierpnia 1834 roku biblioteka doczekała się nowego porządku i ładu. Zaproszono księgarza Huguet, przyznając mu nagrodę w wysokości 400 złp. za systematyczne uporządkowanie biblioteki. Tak urządzona biblioteka została przekazana dalszej opiece wicerektora seminarium⁵².

d. ZBIORY BIBLIOTECZNE

Pierwsze książki zakupiono dla Biblioteki Seminarium Głównego już na samym początku działalności uczelni. Zakupy te były związane z aktualnymi potrzebami profesorów i studentów. Nabywano dzieła o charakterze podręcznikowym, jak również inne niezbędne do studiów.

Alumni, którzy w Seminarium przebywali na etacie rządowym, mieli zapewnione całkowite utrzymanie. Dotyczyło to także książek. W pierwszym roku akademickim było 20 studentów, więc dla nich biblioteka zakupiła po 20 egzemplarzy „Psalmy po hebrajsku” oraz „Nowego Testamentu po grecku”. W roku 1827 w seminarium było 5 profesorów oraz 22 studentów⁵³.

Książki potrzebne do studiów zakupowano w takiej ilości, aby każdy ze słuchaczy mógł otrzymać jeden egzemplarz do własnego użytku na okres zajęć akademickich. Jeżeli ilość słuchaczy zwiększała się, nabywano dla nich brakujące egzemplarze lektury obowiązkowej lub podręczników. Na przykład w 1830 roku dla nowo przybyłego alumna zakupiono egzemplarz Biblii („Za Biblię dla alumna Karczyńskiego, 1 egz.”)⁵⁴.

Zakupiona ilość podręczników do nauki języków obcych świadczy, że w seminarium uczono się języka niemieckiego i francuskiego. Prawie 70 % studentów jednocześnie uczęszczało na lektoraty języka francuskiego (16 osób) i niemieckiego (14 osób). Do nauki języka rosyjskiego pierwszy raz dopiero w 1833 roku zakupione były książki „Wypisów” 18 egzemplarzy oraz podręczników do „początkowego czytania” — 8 egzemplarzy⁵⁵.

Biblioteka Seminarium Głównego długo czekała na dublety z Biblio-

⁵⁰ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 87, jw. s. 179—182.

⁵¹ Tamże, s. 329—335.

⁵² Jw. s. 179—182.

⁵³ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 85, jw. s. 127.

⁵⁴ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 86, jw. s. 96.

⁵⁵ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 84, jw. s. 125.

teki Publicznej przy Uniwersytecie Warszawskim. Dnia 16 lipca 1824 roku zarządzeniem Komisji Rządowej WR i OP Dyrekcja Wychowania Publicznego wydelegowała dwóch referentów do przejrzania książek teologicznych w Bibliotece Publicznej przy Uniwersytecie Warszawskim, których dublety zamierzono przekazać Bibliotece Seminarium Głównego. Czynność ta, z powodu braku miejsca potrzebnego do segregacji książek, została opóźniona i nie mogła być zakończona także we wrześniu 1825 roku, kiedy nastąpiło otwarcie Seminarium Głównego. Opóźnienie to nastąpiło dlatego, że dyrektor Biblioteki Publicznej był zobowiązany najpierw wyłączyć część dubletów dla Seminarium Diecezji Krakowskiej i Sandomierskiej, skąd najwięcej zabrano książek podczas supresji. Ponieważ wybranie dubletów dla Biblioteki Seminarium Głównego było opóźnione, a rozpoczęcie segregacji zajęłoby dużo czasu, Sekcja Duchowna uznała za najdogodniejszy sposób — przekazać wszystkie dublety Bibliotece Seminarium Głównego. Dopiero w Seminarium miało nastąpić odłączenie potrzebnych dzieł do biblioteki miejscowej lub do bibliotek seminariów diecezjalnych⁵⁶.

Przekazanie dubletów Bibliotece Seminarium Głównego odbyło się dnia 18 grudnia 1826 roku. Księgozbiór przekazany został według spisu sporządzonego w układzie według formatów. Ogółem Biblioteka otrzymała 5215 woluminów^{56a}.

Spis przekazanych dubletów sporządzony w obrębie formatu w układzie systematycznym:

in folio — 1045 woluminów:	Catechesis
Biblia	Conciones
Bullaria	Controversiae
Commentaria in S. Scripturam	in octavo — 2566 woluminów:
Patres	Scriptura Sacra
Jus Civile et Canonicum	Commentaria in S. Scripturam
Concilia	Concordantiae SS. Bibliorum
Liturgia	Concilia, Canones et Decreta
Opera	Jus
Theologia Speculativa et Moralis	Historia Ecclesiastica
Historia Ecclesiastica	Vitae Sanctorum et aliae
Vita Sanctorum et aliorum	De Beatissima Virgine Maria
Monasteria	Monastica
Controversiae	Jesuitica
Catechesis	Patres
Homiliae et Conciones	Opera
Continuatio Commentariorum	Opera Drexelii
Missale	Theologia
Rituale	Devotio
in quarto — 1004 woluminów:	Ascetae
Sacrum Bibliorum Concordantiae	Catechesis
Commentaria	Conciones
Historia	Controversiae
Jus Civile et Canonicum	Liturgia, De Sacramentis, Missale.
Theologia Speculativa, Moralis et Ascetica	

⁵⁶ BUW, Rkp., Akta Komisji Rządowej Spraw Wewn., Duch. i Oświec. Publ., og. ONW-7A, vol. VIII, s. 124—125.

^{56a} BUW, Rkp.

Książki niegdyś stanowiące własność bibliotek klasztornych były w większości treści religijnej i pochodziły z wieku XVI — 30%, XVII—45 %, XVIII — 25 %. Książki te w 85 % były w języku łacińskim i zaledwie 15 % w językach innych⁵⁷.

Otrzymane książki należało podzielić między biblioteki seminariów diecezjalnych. Zdaniem referenta Sekcji Duchownej ks. Edwarda Czarneckiego podział ten najlepiej byłoby przeprowadzić po Świętach Wielkanocnych. Z powodu braku miejsca w bibliotece książki umieszczone były w zimnym pomieszczeniu, więc praca dla dwóch wydelegowanych z Sekcji Duchownej referentów byłaby zbyt uciążliwą w pomieszczeniu nie opalonym i nie oświetlonym. „Na wiosnę natomiast, kiedy dni będą cieplejsze i dłuższe”, mógłby ten projekt dojść do skutku. „Podziałem na seminaria diecezjalne, po segregacji przeprowadzonej przez referentów, mieli zająć się alumni Seminarium Głównego odłączając dzieła każdy dla swojej diecezji⁵⁸.

Sprawą podziału książek otrzymanych z Biblioteki Publicznej przy Uniwersytecie Warszawskim zajął się arcybiskup Wojciech Skarszewski. Spośród tych dubletów wybrał i sprowadził do siebie dział w ilości 147 woluminów:

Opera SS. Patrum — dzieł 18,	Libri morales — dzieł 39,
Commentaria in S. Scripturam — dzieł 37,	Libri canonici — dzieł 9, Varii libri in 8 ^o et 12 ^o — dzieł 44.

Najcenniejsze z tych dzieł to Opera SS. Patrum. Zamiarem arcybiskupa było rozdać te dzieła do bibliotek Kapituły Metropolitalnej i Seminarium Św. Jana w Warszawie. Do podziału tego nie doszło, gdyż w krótkim czasie arcybiskup zmarł (12 VI 1827)⁵⁹. Również nie doszło do podziału i całości dubletów, które pozostały w Bibliotece Seminarium Głównego.

Biblioteka seminaryjna po otrzymaniu dubletów znacznie wzbogaciła się, jednak książki te przez dłuższy czas stanowiły tylko zwał. Dar ten ze względu na dalszy rozwój biblioteki był bardzo pożyteczny. Komisja Rządowa interesując się dalszym losem przekazanych dubletów żądała od władz uczelnianych należytego ich uporządkowania.

Z relacji rektora ks. Onoszko dowiadujemy się, że wszystkie książki otrzymane po supremowanych klasztorach „były przeważnie w oprawie staroświeckiej, zbutwiałej, przez mole i szcury uszkodzone, w znacznej części niekompletne [...] płody autorów z wieków średnich, w guście niedojrzałym i miejscami śmiesznym [?]. Jakowo jednakże dzieła co do liczby składają cztery części naszej biblioteki”⁶⁰.

Stały dopływ nowych książek z sum przeznaczonych na coroczny zakup zapoczątkował ks. G. Giraud w 1829 roku. Seminarium Główne nie miało przewidzianej posady bibliotekarza, więc ks. Giraud zajął się biblioteką tylko z zamiłowania.

⁵⁷ BUW, Rkp., Akta Komisji Rządowej Wyznań Rel. i Oświec. Publ. dotyczące się Bibl. Publ., og. ONW-7A, vol. IV, s. 186—228.

⁵⁸ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 85, jw. s. 115—223.

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 88: Akta Komisji Rządowej Spraw Wewn., Duch. i Oświec. Publ. dotyczące się Seminarium Gł. w Warszawie, s. 135—136.

Na wiosnę 1827 roku ks. Giraud wyjechał za granicę, skąd wracając przywiózł większy zakup dla biblioteki seminaryjnej. Ogółem sprowadził 900 dzieł, spośród których 602 dzieła należały do działu sztuki. Za te książki żądał zapłacenia 4 500 złp. Po dłuższych naradach i przekonywaniach Sekcji Duchownej książki nabyto dla biblioteki dnia 6 sierpnia 1829 roku⁶¹.

Następny transport książek sprowadzonych przez ks. Giraud, również z Francji, przy końcu 1829 roku był przeznaczony dla biblioteki. Spis tych książek został doręczony profesorom seminarium oraz profesorom uniwersytetu, którzy uznali książki za pożyteczne i nadające się do biblioteki⁶². Z wykazem tym zapoznała się również Komisja Rządowa WR i OP i oświadczyła, że książki przeważnie w języku francuskim „nie są zupełnie zgodne z nauką Kościoła Rzymskiego quoad disciplinam et caeremonias, ale niech będą w takiej bibliotece”⁶³.

Korzystając z okazji Sekcja Duchowna wskazała sposób właściwego postępowania przy zakupie książek. Zdaniem jej rektor wraz z profesorami Wydziału Teologicznego powinien przygotować wykaz potrzebnych dla biblioteki seminaryjnej dzieł i wręczyć arcybiskupowi do zaopiniowania. Arcybiskup ze swoją opinią i uwagami powinien ten spis przekazać do Sekcji Duchownej. Następnie Komisja Rządowa przekazałaby ten wykaz do realizacji i jednocześnie upoważniłaby kasę supresyjną do wydania „potrzebnej asygnacji”⁶⁴.

Następny zakup z początku 1830 roku sprawił niemały kłopot rektorowi. Dnia 2 marca 1831 roku ks. Onoszko zwrócił się do Komisji Rządowej z prośbą o zezwolenie na opłacenie zakupu w wysokości 2 186 złp. Dyrektor funduszków odpowiedział, że „w czasie wojny należy unikać kupna rzeczy, bez których można obejść się”. Rektor starał się udowodnić, że wprawdzie „kwity mają datę obecną, jednak książki zostały zamówione przed rewolucją i wojną”. Dnia 18 marca 1831 roku ks. Onoszko otrzymał z ogólnej kasy supresyjnej powiadomienie, że kasa otrzymała polecenie wypłacenia należnej sumy za nabyte dla biblioteki książki. Komisja Rządowa przekazała rektorowi pouczenie, „żeby odtąd pod żadnym względem nie ważył się żadnych więcej książek zakupować bez uczynienia poprzednio do Komisji Rządowej przedstawienia potrzeby takowej za pośrednictwem swej pierwszej władzy Duchownej. W przeciwnym razie żaden wydatek tego rodzaju przyjętym mu nie będzie”⁶⁵.

Powyższą sumę rektor zapłacił za książki zakupione w księgarni Huguet et Kermen. Między nimi były: „Gramatyk greckich — 12 egz., Gramatyk francuskich — 4, Filozofii Turowskiego w 3-ch tomach w języku łacińskim — 11, Słowników francusko-polskich — 6, Dykejonarze greckie — 2, Dykejonarze hebrajskie — 6, Biblii hebrajskich — 9, Biblii Nowego Testamentu w języku greckim — 12, Teologia dogmatyczna w języku łacińskim — 5, Cicerona — 10 egz.”⁶⁶.

Po powrocie z Wiednia ks. Giraud, dnia 5 marca 1831 roku, wysto-

⁶¹ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 85, jw. s. 234.

⁶² Tamże.

⁶³ Jw. s. 254.

⁶⁴ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 85, jw. s. 255—256.

⁶⁵ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 86, jw. s. 15.

⁶⁶ Tamże, s. 3—27.

sował pismo do Komisji Rządowej WR i OP powiadamiając, że dla biblioteki zakupił 140 egzemplarzy brewiarzy rzymskich w cenie po 50 florinów za jeden (zamiast 72 florinów). W piśmie swym udowadniał, że ta ilość była pożyteczną i wskazaną dla uczelni, ponieważ alumni muszą mieć brewiarze. Jednak nie znaleźli należytego zrozumienia i otrzymał odmowę w sprawie zwrotu wydanych pieniędzy na zakup brewiarzy⁶⁷.

Komisją Rządową z niezwykłą skrupulatnością śledziła sprawozdawczość i rachunkowość biblioteczną. Często zwracała się z prośbą o wyjaśnienie najdrobniejszych spraw, a tym bardziej żądała dokładnego rozliczenia się z wydatkowanych sum za większe transporty książek. W lipcu 1833 roku została wydana na zakup książek suma w wysokości 6 000 złp., a do września tegoż roku nie nastąpiło całkowite rozliczenie. Komisja żądała wyjaśnienia tej sprawy. Rektor seminarium ks. Onoszko wyjeżdżając na prowincję, prawdopodobnie na urlop, powierzył swemu zastępcy ks. Rafałowi Skolimowskiemu zaopatrzenie Biblioteki w pozostałe książki objęte spisem. Ks. Skolimowski zwrócił się do stałego dostawcy Weygel w Lipsku i po trzykrotnej korespondencji ustalone zostały szczegóły dotyczące zamawianych wydawnictw, ich ceny i rabat. Dostawca wysłał książki z Lipska do Warszawy dnia 28 sierpnia 1833 roku. Pierwszy transport biblioteka otrzymała dnia 3 października 1833 roku. Drugi transport miał objąć dzieła, których księgarz w „lipskich bibliotekach czyli księgarniach” nie mógł znaleźć, ale obiecał skądinąd sprowadzić. Ponieważ biblioteka nie otrzymała na raz wszystkich zamówionych książek, niemożliwym było sporządzenie katalogu żadanego przez Komisję Rządową z wykazaniem formatu, autora lub tłumacza, miejsca wydania, roku i liczby egzemplarzy, woluminów, tomów oraz ceny⁶⁸. Ostatecznie rozliczenie z Komisją Rządową nastąpiło jeszcze tego samego roku, dnia 18 grudnia⁶⁹.

W roku następnym — dnia 3 marca 1834 rektor zwrócił się do Komisji Rządowej z prośbą o wyasygnowanie na kupno książek dla Biblioteki Seminarium Głównego 6 000 złp. z funduszu za rok 1833. Wykaz książek, które biblioteka zamierzała nabyć, zawierał 43 pozycje w 245 woluminach. Członek Komisji Duchownej ks. J. Dekert, któremu przekazano spis książek do oceny, wyraził się o wykazie bardzo dodatnio. Jego zdaniem wykaz wymieniał takie dzieła, jak Ojcowie Kościoła, podstawowe wydania Biblii z komentarzami i dziełami pomocniczymi do gruntownego poznania języka hebrajskiego, jak również dzieła konieczne dla profesorów i studentów teologii dogmatycznej i moralnej, prawa kanonicznego, historii kościelnej i liturgiki. Spis ten zawierał także pożyteczne dzieła filozofii elementarnej i literatury oraz dwa wydawnictwa periodyczne zawierające najnowsze wiadomości współczesnych osiągnięć nauk teologicznych i bibliografię⁷⁰.

Rektor parokrotnie zwracał się do Komisji Rządowej z prośbą o zlecenie wydania przyznanego na zakup książek funduszu za rok ubiegły 1833 i rok bieżący 1834. W odpowiedzi na pismo rektora Wydział Wyznań i Wychowania dnia 1 października 1834 roku powiadomił, że celem zaku-

⁶⁷ Jw. s. 16—17.

⁶⁸ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 87, jw. s. 42.

⁶⁹ Tamże, s. 72—80.

⁷⁰ Jw. s. 139—143.

pienia zatwierdzonych przez Komisję Rządową książek, rektor zostaje upoważniony do zawarcia umowy z Janem Glücksbergem, księgarzem szkół publicznych zamieszkałym przy ulicy Przejazd. Księgarz ten zobowiązał się kontraktem z Komisją Rządową wychodzące za granicę książki po cenach katalogowych „instytucjom edukacyjnym dostarczać” i „rabat na rzecz skarbu odstępować”⁷¹.

Następne zapotrzebowanie pieniędzy na zakup książek zgłosił ks. Onoszko dnia 18 marca 1835 roku. Ks. Jan Dekert poparł zgłoszone książki, jako nadające się i posiadające naukową wartość⁷². W odpowiedzi na to zgłoszenie Rada Wychowania Publicznego dnia 14 kwietnia 1836 roku powiadomiła rektora seminarium, że zakup książek został odłożony do otwarcia Akademii Duchownej⁷³.

Oprócz bezpośredniego kontaktu z księgarzami zagranicznymi Biblioteka Seminarium Głównego zaopatrywała się w potrzebne książki także u księgarza warszawskiego Huguet, który również sprowadzał dla niej dzieła z zagranicy⁷⁴. Książki były kupowane także u księgarzy Zalzsteina i Glücksberga⁷⁵ oraz u Gecla⁷⁶.

CZASOPISMA

Prenumerata oraz zakup czasopism był bardzo utrudniony. W 1830 roku wydatek na różne gazety w wysokości 26 złp. Komisja Rządowa jednocześnie zaakceptowała. Jednak na przyszłość polecono rektorowi prenumerować stale jedną tylko gazetę rządową — *Dziennik Powszechny*, a po przeczytaniu odkładać na przechowanie dla biblioteki⁷⁷. Mimo zakazu nadal były kupowane różne, chociaż nieliczne, tytuły czasopism, jak: *Kurier Warszawski*, *Korrespondent*, *Merkury*, *Polak Sumienny*⁷⁸. Zamawiając książki w Lipsku u księgarza Weygel, zwykle sprowadzano stamtąd również czasopisma, na przykład: *Journal — l'Ami de la Religion et du Roi, Catholique*⁷⁹, *Journal Ecclesiastique*, *Kirchenzeitung*, *Kritische Betrachtungen*, *Gazette de France*⁸⁰. Od dnia 1 stycznia 1836 roku księgarz Weygel prenumerował dla Biblioteki Seminarium Głównego czasopisma za 350 złp. 20 gr⁸¹. Referent Sekcji Duchownej ks. J. Dekert przy opinowaniu zgłoszonego do zakupu wykazu książek podkreślił rolę czasopisma, jaką odgrywają: „Dwa dzieła periodyczne duchowne, mieszczące w sobie wiadomości współczesnego stanu nauk teologicznych i bibliografii duchownej, bez których taki zakład, jakim jest Seminarium Główne, obejść się nie może”⁸².

⁷¹ Tamże, s. 203—207.

⁷² AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 88, jw. s. 235—250.

⁷³ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 89. Akta Komisji Rządowej Spraw Wewn., Duch. i Oświec. Publ. dotyczące się Seminarium Gł. w Warszawie, s. 120—123.

⁷⁴ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 87, jw. s. 22—23.

⁷⁵ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 87, jw. s. 72—80.

⁷⁶ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 88, jw. s. 23—49.

⁷⁷ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 84, jw. s. 88—120.

⁷⁸ Tamże.

⁷⁹ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 87, jw. s. 139—143.

⁸⁰ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 88, jw. s. 23—49.

⁸¹ Jak przyp. 73.

⁸² AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 87, jw. s. 139—143.

OPRAWA

Książki sprowadzone z zagranicy lub zakupione w kraju, które były tylko zbroszurowane lub znajdowały się w złym stanie, natychmiast przekazywano do oprawy.

Dnia 18 grudnia 1835 roku na oprawę niektórych książek otrzymanych z Lipska lub zakupionych w Warszawie wydano 416 złp.⁸³. Dnia 2 kwietnia 1835 roku za oprawę książek zapłacono introligatorowi 136 złp.⁸⁴.

Zamawiając książki równocześnie przewidywano ich oprawę, zwłaszcza dzieł przeznaczonych do częstszego użytku alumnów — „na koniec niektóre podręczne dziełka do naukowego użycia alumnów, których dostarczenie łącznie z kosztami na ich oprawę jest na mocy urządzeń zakładowi zapewnione”⁸⁵.

OGÓLNA WARTOŚĆ KSIĘGOZBIORU ORAZ IŁOŚĆ W WOLUMINACH

Biblioteka Seminarium Głównego istniała 11 lat (od dnia 1 IX 1825 roku do dnia 1 X 1836 roku). W czwartym kwartale 1825 roku, kiedy seminarium rozpoczęło pierwszy rok akademicki, biblioteka otrzymała na zakup książek 2 000 złp. Roczny limit na zakup książek wynosił 6 000 złp. Z pierwszej przyznanej na zakup książek sumy w wysokości 2 000 złp. Biblioteka Seminarium Głównego wykorzystwała tylko 253 złp. 15 gr i nabyła za tę sumę około 60 woluminów. Podobnie wydatkowano w następnych dwóch latach: w 1826 roku zakupiono książek za 491 złp. 5 gr — woluminów 20 i w roku 1827 za 131 złp. — woluminów 20; w 1828 roku nie zanotowano wydatków na zakup książek. Dopiero od 1829 roku rozpoczęto systematyczne gromadzenie zbiorów, które zainicjował ks. G. Giraud. Od tego czasu przyznany fundusz roczny 6 000 złp. na zakup książek był wydatkowany w całości.

Biblioteka z przyznanego jej rocznego limitu w ciągu 11 lat wydała na zakup książek około 40 000 złp. Według katalogu sporządzonego przez ks. Onoszko w 1836 roku wartość Księgozbioru Seminarium Głównego wynosiła 32 156 złp. 19 gr. Do katalogu nie były wpisywane wydatki na oprawę, jak również wydatki na urządzenie biblioteki w 1834 roku z funduszu na zakup książek. Dublety w ilości 5 215 woluminów, które były bibliotece przekazane w 1826 roku, nie były wycenione, a wartość ich, porównując z księgozbiorem seminaryjnym, mogła wynosić około 40 000 złp. Można więc przypuszczać, że ogólna wartość Księgozbioru Seminarium Głównego wynosiła około 73 000 złp.⁸⁶.

W ciągu pierwszych trzech lat biblioteka zakupiła około 100 woluminów. Dublety przekazane przez Bibliotekę Publiczną przy Uniwersytecie Warszawskim w 1826 roku w ilości 5 215 woluminów stały się podstawą księgozbioru seminaryjnego. W latach następnych księgozbiór wzbogacały zakupy oraz nieliczne dary. Biblioteka tylko cztery razy zakupiła większą ilość książek za granicą — jednorazowe transporty liczyły od kilkuset do tysiąca woluminów⁸⁷. Ogółem biblioteka zakupiła około 7 000 woluminów.

⁸³ Tamże, s. 72—80.

⁸⁴ For. przyp. 80.

⁸⁵ Jak przyp. 82.

⁸⁶ BSMW, Rkp., sygn. F.6.8: Katalog dzieł Biblioteki Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej Warszawskiej alfabetycznie ułożony.

⁸⁷ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 88, jw. s. 136.

Liczbę zakupionych woluminów potwierdza relacja rektora, według której księgozbiór Biblioteki Seminarium Głównego przy końcu 1836 roku składał się z ponad 12 000 woluminów⁸⁸.

INWENTARZ — KATALOG

Rektor Seminarium Głównego otrzymał dokładne instrukcje w sprawie prowadzenia rachunkowości bibliotecznej. Biblioteka z przyznanego funduszu rocznego na zakup książek mogła korzystać tylko za pośrednictwem arcybiskupa. Zakupując książki należało pamiętać o rachunkowości: „Urząd więc będzie nabycie książek udowadniać najprzód likwidacją sprzedającego książki, oraz kwitem jego na odebraną za te książki zapłatę, a następnie zapisaniem onych do inwentarza ogólnego biblioteki”⁸⁹.

Biblioteka otrzymała także wzór do prowadzenia inwentarza. Inwentarz określał ogólny „Stan biblioteki co do książek, kart geograficznych, pism periodycznych i wzorów rysunkowych”. Rubryki były następujące: 1) Nr, 2) Wyszczególnienie przybyłych i ubyłych dzieł w bibliotece, 3) Ilość książek, to jest: 4) ilość kart geograficznych, 5) ilość periodyków, 6) ilość wzorów rysunkowych, 7) rękopisma, 8) Uwagi.

Przy końcu każdego roku, ewentualnie na początku nowego, polecane było przeprowadzenie kontroli księgozbioru z podsumowaniem przybyłych dzieł w roku sprawozdawczym: „Remanent podług roku poprzedniego. Przybyło w roku bieżącym”. Rozróżniano dwa rodzaje wpływu: „a) z kupna” i „b) z ofiar”⁹⁰.

Z polecenia Sekcji Duchownej dnia 11 grudnia 1827 roku wydelegowany referent sekcji „wraz z rachmistrzem z Dyrekcji Jeneralnej Funduszków Masiewiczem” złożył sprawozdanie z przeprowadzonej kontroli rachunkowości Seminarium Głównego. Kontrola stwierdziła, że rektor seminarium uchylał się od prowadzenia ksiąg rachunkowych „dając za powód, że instytut nie jest tak liczny co do alumnów i tak wiele kosztujących, aby w podobnym porządku rachunki miały być prowadzone jak instytucja rządowa wymaga”⁹¹. Komisja kontrolna żądała stanowczo prowadzenia rachunkowości.

Katalog-inwentarz książek biblioteki seminaryjnej sporządził ks. G. Giraud, profesor tegoż seminarium. Wyjeżdżając za granicę w lutym 1827 roku nikomu nie przekazał inwentarza. Dnia 16 lutego 1828 roku Sekcja Duchowna wydelegowała do seminarium swoich — referenta ks. Edwarda Czarneckiego i delegata J. Masiewicza w celu zbadania stanu ksiąg rachunkowych. W sprawie katalogów bibliecznych rektor oznajmił, że inwentarz książek pozostał nie zmieniony i „nic z książek nie ubyło i też nic nie przybyło” z wyjątkiem kilku dzieł elementarnych, które nie nadawały się do katalogu bibliotecznego i przeto umieszczone między „affektami” alumnów, które „przy wyjściu z instytutu zostawią dla swoich następców”⁹².

⁸⁸ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 89, jw. s. 152.

⁸⁹ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 84, jw. s. 6—10.

⁹⁰ Tamże, s. 92.

⁹¹ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 85, jw. s. 115—223.

⁹² Tamże.

Następna kontrola biblioteki odbyła się dnia 11 grudnia 1828 roku. Referent Sekcji Duchownej ks. E. Czarnecki stwierdził dość żalosny stan biblioteki. Katalogi biblioteczne były nadal niedostępne, ponieważ ks. Giraud nie wrócił z zagranicy. Zdaniem delegata jednemu z profesorów należało polecić obowiązki bibliotekarza i dopiero wtedy w bibliotece zapanowałby porządek ⁹³.

Po powrocie z zagranicy ks. Giraud zajął się porządkowaniem katalogów. Osobie, która dopomogła mu katalog przepisać zapłacono w styczniu 1830 roku 14 złp. Wkrótce po sporządzeniu katalogu, jeszcze w tymże miesiącu dostarczono jeden egzemplarz Sekcji Duchownej ⁹⁴, a drugi pozostawiono w bibliotece ⁹⁵.

Dnia 30 maja 1835 roku ks. Onoszko, w związku z reskrytem Komisji Rządowej z dnia 17 stycznia 1834 roku, dostarczył komisji inwentarz ruchomości Seminarium Głównego oraz inwentarz biblioteczny. Równocześnie wręczył pismo wyjaśniające, że opracowanie księgozbioru według wzoru doręczonego przez Komisję Rządową, składającego się z ponad 8 000 woluminów trwałoby rok czasu pod przewodnictwem bibliotekarza i co najmniej dwóch pracowników. Ponieważ Biblioteka Seminarium Głównego nie posiadała bibliotekarza etatowego, dlatego doręczył inwentarz spisany w sposób skrócony ⁹⁶.

Dnia 5 sierpnia 1835 roku Komisja Rządowa powiadomiła rektora, że doręczony inwentarz biblioteczny nie odpowiadał wymaganiom komisji i dlatego jako nieużyteczny zwrócono. Komisja Rządowa wymagała, aby inwentarz wykazywał, ile biblioteka posiadała dzieł, egzemplarzy, woluminów, tomów i wartość księgozbioru. Inwentarz również powinien był określić czas powstania biblioteki, wykazać datę wpływu poszczególnych pozycji inwentarzowych oraz źródła nabycia. Z powodu braku tych danych Komisja Rządowa wyznaczyła jeden rok czasu na sporządzenie nowego inwentarza ⁹⁷. Nowy inwentarz ks. Onoszko doręczył Komisji Rządowej dnia 29 października 1836 roku ⁹⁸.

3. PROJEKT UTWORZENIA CENTRALNEJ BIBLIOTEKI TEOLOGICZNEJ

Rektor Seminarium Głównego ks. Jan Onoszko na dwa lata przed likwidacją tegoż a powstaniem Akademii Duchownej, dnia 3/15 kwietnia 1834 roku przedstawił Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wniosek o utworzeniu centralnej biblioteki teologicznej. W myśl tego wniosku wszystkie książki o tematyce teologicznej znajdujące się w Bibliotece Rządowej (dawnej Bibliotece Publicznej przy Uniwersytecie Warszawskim) miały zostać wydzielone i przekazane Bibliotece Seminarium Głównego. Ponieważ projektowano na miejsce Seminarium Głównego otworzyć Akademię Duchowną Rzymsko-Katolicką — książki te przeszłyby na wyłączny użytek tej uczelni. Komisja Rządowa

⁹³ Tamże.

⁹⁴ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 88, jw. s. 111.

⁹⁵ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 87, jw. s. 143.

⁹⁶ Tamże.

⁹⁷ Jw. s. 142—143.

⁹⁸ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 89, jw. s. 153.

przesłała projekt rektora Seminarium Głównego do dyrektora Biblioteki Rządowej Bogumiła de Linde zapytując o jego opinię w tej sprawie.

B. Linde wystosował do Komisji Rządowej obszerną odpowiedź. Najpierw rozważał słuszność projektu: 1) Czy mogą znaleźć się słuszne powody skłaniające rząd do oddzielenia części ksiąg Biblioteki Rządowej i przekazać jej na własność innego instytutu, również rządowego? 2) Czy Seminarium Główne, a w przyszłości Akademia Duchowna, wymagałaby tak wielkiego księgozbioru? czy przyszła Akademia Duchowna rozporządzałaby odpowiednimi środkami zachowania w całości „tak znakomitego zbioru kilkadziesiąt tysięcy tomów wynoszącego?”

Postanowieniem Księcia Namiestnika z dnia 2/14 lipca 1832 roku pozostałe dzieła w Bibliotece Rządowej mogły być tylko pod opieką wyłącznie do tego celu zatwierdzonych urzędników. Ponadto Rząd postanowił nie tylko zachować „swą najpierwszą w kraju bibliotekę” posiadającą 42 415 woluminów, lecz także zapewnił dalsze pomnażanie i wzrost biblioteki. Rada Administracyjna Królestwa dnia 24 kwietnia/6 maja 1834 roku⁹⁹ postanowiła, aby z trzech egzemplarzy nowo wychodzących dzieł i dla rządu zastrzeżonych, jeden był oddawany Bibliotece Publicznej mieszczącej się w Pałacu Kazimierzowskim.

Jeżeli rząd zamierzałby przenieść część swej biblioteki, a jak wynikało z projektu rektora Seminarium Głównego byłaby to większa jej połowa, kierowałby się na pewno względami większego dobra publicznego, możliwością lepszego wykorzystania zbiorów bibliotecznych. Część księgozbioru przeniesiona do Biblioteki Seminarium Głównego wynosiłaby około 24 000 tomów dzieł teologicznych, dotyczących wszystkich wyznań chrześcijańskich. Zdaniem Lindego dobro społeczne wymagało raczej, aby zbiór ten pozostał nadal w Bibliotece Rządowej w całości, z której mogły korzystać nie tylko różne instytucje naukowe — wśród nich Akademia Duchowna, lecz także osoby prywatne. Przeniesienie tego księgozbioru ze względu na 40 alumnów uniemożliwiłoby dostęp innym czytelnikom. Podkreślił również, że Seminarium Główne posiadało swój własny księgozbiór, który corocznie otrzymywał znaczny fundusz na zakup nowych dzieł. Na uwagę zasługiwał również fakt, że Akademia Duchowna nie posiadałaby dostatecznych środków do zarządzania i zachowania tak wielkiej biblioteki, jak to wynikało z § 47 projektu rektora. Po przeniesieniu tych 24 000 woluminów oraz dodaniu dubletów przekazanych w 1826 roku, powstałby księgozbiór liczący około 30 000 woluminów. Do tej liczby należało również dodać książki zakupione w Bibliotece Seminarium Głównego w ciągu 10 lat istnienia tej instytucji, jak również książki, które będą zakupowane w przyszłości — zbiory biblioteczne tak znacznie powiększyłyby się, że jedna osoba nie zdołałaby nimi kierować, a tym bardziej bibliotekarz wybrany z grona profesorów z wynagrodzeniem 600 złp. rocznie.

Projekt rektora Seminarium Głównego nie znalazł przeto należytego zrozumienia i został odrzucony¹⁰⁰.

⁹⁹ „Dz. Praw.,” t. 16 1834, nr 58, art. 2.

¹⁰⁰ BUW, Rkp., Akta Komisji Rządowej Spraw Wewn., Duch. i Oświec. Publ., og. ONW-7A, vol. VIII, s. 135—143.

4. DALSZE LOSY BIBLIOTEKI

Od nowego roku akademickiego 1836/37 rząd carski zamierzał przekształcić Seminarium Główne w Akademię Duchowną Rzymsko-Katolicką. Władze rządowe przeznaczyły dla nowej uczelni obszerniejsze pomieszczenie w zabudowaniach franciszkańskich przy skrzyżowaniu ulic Franciszkańskiej i Zakroczymskiej. W gmachu tym przez długie lata był dom zajezdny dla posłów i senatorów przyjeżdżających do Warszawy na obrady sejmowe¹⁰¹. Ostatnio mieścił się tam przytułek dla biednych chorych, którzy przy końcu miesiąca lipca 1836 roku umieszczono w innych szpitalach warszawskich, a gmach przekazano do remontu. Komifet kierujący restauracją pomieszczeń domagał się całkowitego zwolnienia gmachu. Referendarz Stanu prosił Dyrektora Głównego Prezydującego w Komisji Rządowej o polecenie rektorowi Seminarium Głównego przyjęcia pozostałych rzeczy po przytułku dla chorych i przydzielenia mieszkania dla dozorczy tegoż przytułku¹⁰². Polecenie takie otrzymał ks. Onoszko dnia 22 listopada 1836 roku.

Komitet kierujący restauracją lokalu dla Akademii Duchownej złożony z prowincjała Księży Franciszkanów Piaseckiego, referenta Wydziału Wyznań Kamieńskiego i budowniczego rządowego Czaski otrzymał polecenie Komisji Rządowej zajęcia się przeprowadzeniem Biblioteki Seminarium Głównego. Polecono wszystkie książki, w obecności kierującego biblioteką, spakować w worki i w tych opieczętowanych, razem z szafami bibliotecznymi, przewieźć do nowego lokalu, złożyć w jednej z sal oraz zamknąć na klucz. Klucz należało pozostawić pod opieką tegoż bibliotekarza do chwili oficjalnego przekazania księgozbioru władzom nowej uczelni¹⁰³.

Ks. Onoszko spełnił wszystkie polecenia. Przygotowaniem biblioteki do przekazania nowej uczelni zajęł się wicerektor ks. Paweł Rzewuski. Majątek biblioteczny sprawdzono z inwentarzami. Kiedy wszystko było przygotowane do przekazania, otrzymano z rządu rozkaz: najpierw wszystkie książki należy spakować w worki, przewieźć do nowego pomieszczenia, należycie urządzić i dopiero wtedy przekazać Akademii Duchownej¹⁰⁴.

Całą pracę rozpoczęto więc od nowa. I znowu swoją ofiarną pracą ks. Rzewuski przygotował księgozbiór do przewiezienia. Prawie dzień i noc pakował do worków książki biblioteczne w ilości ponad 12 000 woluminów. Książki były przeważnie dużego formatu. Spakowane do worków książki były opieczętowane i dnia 30 listopada 1836 roku sala Biblioteki Seminarium Głównego została zwolniona.

Przewiezienie książek wymagało wielkiej troskliwości i ofiarności ze strony rektora i wicerektora Seminarium Głównego. Nie powierzali oni nikomu tej pracy, lecz osobiście odprowadzali każdy transport idąc po błocie w czasie słyty zimowej. Przewieziony do nowego pomieszczenia księgozbiór przeniesiony został do sali przeznaczonej na bibliotekę. Wszy-

¹⁰¹ C. Cz. Baran: *Kościół i klasztor OO. Franciszkanów w Warszawie*, Warszawa 1949, s. 154.

¹⁰² AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 88, jw. s. 304.

¹⁰³ AGAD, Zarząd Wyznań w Królestwie Polskim, nr 89, jw. s. 147.

¹⁰⁴ Tamże. s. 310—312.

stkie worki były sprawdzone i zostało stwierdzone, że mimo ostrzeżeń robotników dźwigających książki, niektóre pieczęcie były pokruszone i nawet zupełnie zniszczone. Ks. Onoszko zamknął salę i klucz zabrał ze sobą. Dla zabezpieczenia drzwi biblioteczne również zostały opieczetowane.

W gmachu franciszkańskim księgozbiór umieszczono w sali na pierwszym piętrze. Książki zostały ułożone według katalogu. I tym razem ks. P. Rzewuski pracował niezmordowanie dniem i nocą; dzięki temu poświęceniu i pracy biblioteka została całkowicie przygotowana do przekazania nowym władzom uczelni¹⁰⁵.

Cdn.

---

¹⁰⁵ Jw. s. 147—153, 310—312.